

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки і психології дошкільної та спеціальної освіти**

**Психолого-педагогічні особливості розвитку
емоційного інтелекту в ігровій діяльності
дітей старшого дошкільного віку**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:

студентка 2 курсу, 608 групи
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Ровенко Надія Тарасівна

Керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент
Танявська Я.А.

*До захисту допущено
на засіданні кафедри*

протокол № _____ від «_____» _____ 2023 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Олійник М.І.

Чернівці – 2023

АНОТАЦІЯ

Ровенко Н.Т. Психолого-педагогічні особливості розвитку емоційного інтелекту в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку. – Рукопис.

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 012 Дошкільна освіта. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2023. – 88 с.

У цьому дослідженні розглядається розвиток емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку. Мета дослідження полягає в тому, щоб вивчити теоретичні та практичні аспекти розвитку емоційного інтелекту в дошкільному віці. Заклади дошкільної освіти сьогодні зосереджуються на інтелектуальному розвитку, що порушує емоційні потреби дітей дошкільного віку. Крім того, у дітей розвивається емоційна байдужість, тобто вони не можуть відчувати або не реагувати на емоційні стани інших людей; пригнічення емоцій, яке розвивається у дітей через байдужість близьких. Це результат браку емоційного спілкування в сучасних батьківсько-дитячих стосунках.

Узагальнено, емоційний інтелект дошкільників — це властивість особистості, яка відображає пізнавальну здатність дитини розуміти свої емоції та контролювати їх за допомогою когнітивної обробки емоцій. Це також допомагає дитині бути здоровою психологічно та успішно взаємодіяти з іншими людьми. Емоційний досвід дитини розширюється та збагачується, а її емоційне ставлення до себе, інших і навколишнього світу загалом формується в дошкільному віці. Ці зміни відображаються в особливостях емоційної поведінки дитини під час соціальної взаємодії та спілкування з іншими дітьми та дорослими. Питання передумов формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку також привертає увагу дослідників. Крім того, розкривається структура емоційного інтелекту. Зауважено, що емоційний інтелект розвивається в процесі життєдіяльності та досвіду дитини, наприклад, у родині, через гру, мистецтво, літературу, самоспостереження та рефлексію.

Для кожного дошкільника має бути окремий маршрут. Важливо вибрати стратегію, яка працює найкраще з конкретною людиною. Автори визначили ефективні стратегії розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку.

Ключові слова: емоційний інтелект, емоції, переживання, діти старшого дошкільного віку, ігрова діяльність.

ABSTRACT

Rovenko N. T. Psychological and pedagogical features of the development of emotional intelligence in the play activities of older preschool children. – On the rights of the manuscript. Manuscript Master's Degree Program for Master's Degree in Specialty 012 Preschool Education. – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. – Chernivtsi, 2023. – 88 p.

The paper examines the issue of emotional intelligence of older preschool children. The purpose of the research is to provide a theoretical understanding of how preschoolers acquire emotional intelligence and the methods and forms of impact of improving emotional intelligence on older preschoolers. Now, in kindergartens, training on the intellectual development of the child is carried out. And as a result, the emotional sphere of preschoolers is deformed. Lack of emotional communication in the relationship between parents and children today is a defining feature. Because of this, children become unable to experience emotions or lack of reaction to the emotional state of another person. The question of the development of emotional intelligence of preschoolers is especially important and relevant in light of these changes in the school education system. Emotional intelligence guarantees the success of social interactions and the psychological well-being of a person. In preschool age, the child's emotional experience deepens and expands. A person develops an emotional view of other people, himself and the surrounding world. It is important to choose the approach that works best for a particular person.

Keywords: emotional intelligence, emotions, experiences, children of older preschool age, game activity.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	8
1.1. Сутність поняття «емоційний інтелект» в психолого-педагогічній літературі	8
1.2. Вікові особливості емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку	16
1.3. Вплив гри на розвиток емоційного інтелекту дошкільника.....	24
Висновок до першого розділу	32
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ГРИ	34
2.1. Опис експериментального дослідження емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку	34
2.2. Програма розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку засобами гри	50
2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження	57
2.4. Рекомендації для педагогів та батьків щодо розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку	63
Висновок до другого розділу	70
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАКТИ	85

Актуальність теми дослідження. Сьогодні суспільство стикається з дуже серйозними проблемами з людським розвитком дітей старшого дошкільного віку, зокрема, з розвитком емоційного інтелекту. Необхідно виховувати у дітей здатність спілкуватися з іншими людьми, брати участь у різних видах діяльності та емоційно реагувати на успіхи та невдачі, а також пізнавати своє навколишнє середовище. Для розвитку цього феномену необхідно впроваджувати відповідні програми розвитку дітей. Акцент робиться на розвитку компетентності дитини, тобто її здатності виявляти прихильність до однолітків, старших людей і дорослих. уміння демонструвати своє ставлення до навколишнього середовища та очікувати позитивного відгуку від друзів і дорослих. Здатність розуміти почуття та емоції є основою цього психологічного феномену.

Більшість дорослих вважають, що інтелект гарантує успіх. Це призвело до великої кількості запитів на освітні послуги, пов'язані з раннім інтелектуальним розвитком дитини. Батьки прагнуть навчити свою дитину з пелюшок, оскільки вважають, що ці навички, такі як читання, письмо та володіння іноземною мовою, є важливими для її подальшого успіху. Зауважимо, що переважання освітнього процесу в бік інтелектуального розвитку порушує емоції дошкільників. Крім того, діти мають емоційну глухоту через брак емоційного спілкування в сучасних батьківсько-дитячих стосунках.

Емоційна глухота — це стан, коли людина не може відчувати або не реагувати на емоційний стан іншої людини; це також пригнічення емоцій, яке розвивається у дітей через байдужість близьких людей [51, С.27-28].

Розвиток естетичних почуттів, емоційно-моральної чуйності, доброї волі, розуміння та співпереживання почуттів інших, а також захист і зміцнення емоційного благополуччя дітей є основним компонентом дошкільної освіти (державного стандарту) [2]. На тлі цих змін у дошкільній освіті проблема розвитку емоційного інтелекту особливо важлива та актуальна, саме тому

нами була обрана тема дослідження «Психолого-педагогічні особливості розвитку емоційного інтелекту в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку».

Стан дослідження проблеми. Поява нового концепту «емоційний інтелект», який в широкому розумінні визначається як сукупність навичок, пов'язаних із здатністю контролювати свої власні емоції, стала можливою завдяки аналізу різноманітних наукових і медичних публікацій. Що стосується визначення та структури цього наукового поняття, емоційного інтелекту дітей дошкільного віку, вчені не мають однозначної думки. Вони ґрунтуються на зарубіжних джерелах (Х. Вайсбах, Д. Майера, У. Пейн, Д. Гоулман, Г. Гарднер, Р. Бар-Она) і деяких українських вчених (Г. Березюк, Е. Носенко, О. Філатова). Питання емоційного інтелекту дітей дошкільного віку розглядаються переважно у працях педагогів (Т. Бородулькіна, М. Шпак, М. Мордвинцева).

Мета дослідження. теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити психолого-педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності.

Завдання дослідження.

1. Розкрити сучасний стан дослідження проблеми розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності та виявити чинники розвитку емоційного інтелекту.

2. Підібрати систему заходів щодо розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності.

3. Експериментально перевірити ефективність запропонованих заходів щодо впливу ігрової діяльності на розвиток емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку.

4. Описати методичні рекомендації для вихователів та батьків щодо розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку.

Об'єкт дослідження. Емоційний інтелект дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження. Психолого-педагогічні особливості розвитку емоційного інтелекту в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку

Методи дослідження. Теоретичні: вивчення психологічної, педагогічної літератури та психолого-педагогічної документації з питань формування емоційного інтелекту у дошкільників засобами ігрової діяльності; ретроспективний, системний аналіз та порівняння. Емпіричні: констатувальний та формувальний експеримент, контрольне дослідження. Математично-статистичні: методи кількісного та якісного аналізу.

Практичне значення результатів дослідження. Полягає у розробці та впровадженні корекційної програми для дітей старшого дошкільного віку, вихователів та батьків по розвитку емоційного інтелекту.

Теоретичне значення результатів дослідження. Має на меті уточнити концепцію емоційної компетентності дітей старшого дошкільного віку, узагальнити її характеристики та теоретично обґрунтувати психологічні методи діагностики та розвитку емоцій.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг роботи – 88 сторінок, основний текст - 77 сторінок. Основний текст магістерської роботи містить 5 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Сутність поняття «емоційний інтелект» в психолого-педагогічній літературі

Сутність інтелекту - здатність людини визначати важливі характеристики та змінювати свою поведінку відповідно до них. Філософи стверджують, що будь-який феномен має практичне значення як внаслідок природного відбору та боротьби за виживання. Так, індивідуальна активність відбувається під час розбалансування середовища. Таким чином, дії спрямовані на відновлення балансу дії або на адаптацію до нових умов [3].

Ж. Піаже вважав, що збалансована поведінка людини є важливою ознакою інтелекту, після чого це дозволяє людям найкращим чином взаємодіяти зі світом, включаючи соціум. Таким чином, інтелект складається із системи розумових дій, яка є життєво популярною. Зважаючи на те, що інтелект є надзвичайно досконалим і ідеальним інструментом для взаємодії людини з реальним оточенням в її міжособистісних стосунках, науковець підкреслив, наскільки досконалою системою психологічної адаптації людини [39].

Лінда Готтфредсон стверджує, що універсальність досліджуваного феномену виникає в тому, що він дає можливість формулювати висновки, планувати, розв'язувати задачі, міркувати на вищому рівні пізнання, досягати глибокі знання, отримувати інформацію та важливий досвід. Його не можна ототожнювати зі звичайним читанням книг, тестуванням, опануванням навчальних матеріалів тощо. Навпаки, науковець стверджує, що суть цього явища може бути у можливостях пізнання реальності, досягати сутність предметів і явищ і усвідомлювати способи вирішення конкретних ситуацій. Інтелект розглядається як здатність людини сприймати, аналізувати,

систематизувати та ефективно використовувати інформацію для досягнення цілей. Інтелект індивідуума можна розглядати лише як інформацію, накопичену індивідумом, яка не систематизована, не проаналізована та не використовується [65].

Істотними рисами людського інтелекту є допитливість і глибина розуму, його гнучкість і рухливість, логічність і доказовість: цікавість – прагнення різнобічно з'ясувати те або інше явище в істотних відношеннях і зв'язках, що лежить в основі активної пізнавальної діяльності; глибина розсудливості – можливості зміни істотного від неістотного, постійного від ситуативного; кмітливість – можливість індивіда достатньо повно використовувати власний досвід, швидко з'ясувати нові взаємозв'язки між предметами й явищами, переборювати стереотипність у вимірюванні; ясність думки – здатність створити чітку складність у міркуванні, враховуючи при цьому найбільше важливі взаємозв'язки між висловлюваннями; аргументованість міркувань – здатність використовувати в конкретній ситуації фактів і закономірностей, які свідчать про істинність висловлювань і висновків; критичність міркувань – здатність до об'єктивної оцінки результатів розумової діяльності, що потрібна для відмежування хибних умов, шляхів розв'язання завдань; широка мислення – можливість максимального врахування взаємозв'язків об'єкта розумової діяльності з видом вихідних даних завдання й можливих варіантів розв'язку [52].

Поняття емоційного інтелекту (EQ) вперше з'явилося в 1964 році в роботі М. Белдока «Сприйнятливості до передачі емоційного змісту в трьох способах комунікації», а в 1966 році Б. Лойнер використав його у своїй роботі «Емоційний інтелект».

У 80-х і 90-х роках ХХ століття з'явилася теорія емоційного інтелекту. У 1983 році Говард Гарднер поділив інтелект на міжособистісний і внутрішньоособистісний [45]. У 1985 році У. Пейн опублікував роботу під назвою «А дослідження емоцій: розвиток емоційного інтелекту». Р. Барон створив концепцію емоційного коефіцієнта (EQ), який також символізує

емоційний коефіцієнт, за аналогією з англійською мовою достатнього розуміння, або IQ, на основі цих досліджень [44].

Посібник П. Саловея та Д. Майера «Емоційний інтелект» (1990), який був одним із вихідних кроків у розвиток теорії емоційного інтелекту, фактично задав основу для сучасного сприйняття емоційного інтелекту. Ця стаття привернула велику увагу до теорії емоційного інтелекту, і було написано багато статей на цю тему. Емоційний інтелект — це різновид соціального інтелекту, який можна використовувати для відстеження своїх власних емоцій і емоцій інших людей, щоб ідентифікувати їх і використовувати цю інформацію для контролю за своїми діями та думками [47].

Провідна ідея робіт Д. Гоулманта досить проста: види інший інтелект, особливо душевний інтелект, можуть допомогти іншим в різних аспектах життя. Емоційний інтелект, на його думку, використовує як здатність усвідомлювати власні почуття, а також почуття інших, керувати власними та іншими емоціями. Як зазначалося раніше, емоційна чутливість (EQ) складається з чотирьох частин: самосвідомості, самоконтролю, емпатії та навички взаємодії. На думку дослідника, основу емоційного інтелекту складають ці чотири вроджені елементи [16].

Як ми бачимо, науковці визнають, що загальний інтелект може прогнозувати успіх людей у певних сферах, наприклад у навчальній чи професійній діяльності. З'ясувалося, що загальний інтелект, який оцінюється за допомогою відомих тестів IQ і досліджується протягом тривалого періоду часу; однак лише від 15 до 20 відсотків прогнозує успіх дій людини, а інші фактори становлять 85–90%. Емоційний інтелект є основним серед них.

Дослідники помітили, що феномен загальної інтелектуальності людей не гарантує повного успіху дій. Згодом емоційний інтелект і дослідження його в різних когортах стали більш розширеними. Таким чином, вони вирішили об'єднати дві частини особи: емоційні реакції та загальні інтелектуальні можливості. До недавнього часу ці утворення вважалися несумісними. Так, афективні процеси, особливо ті, що мають негативний характер, розглядалися

як ірраціональні та вважалися перешкоджальним успіхом у цілеспрямованих діях. У теорії стресу найбільше виражені відомості про взаємодію емоційних реакцій та інтелектуальних процесів, після помічено, що емоції можуть блокувати інтелектуальні процеси, а емоції, які є більш сильними, стимулюють дії, збираючи захисні інтелектуальні реакції для певних дій. Емоції також продовжують важливу роль у ситуації страху, особливо коли усвідомлюється загроза та починається активне її пізнання [13].

Науковці виявили, що під час періодичної міжособистісної взаємодії основним наголосом співрозмовників було розпізнавання почуттів і емоцій один в одному. Але це неможливо без розуму, тому співбесідники не лише перевіряють експресивні елементи спілкування, але й звертають увагу на вчинки, конкретні поведінкові дії, висловлювання та їхній зміст. Так, людина яка є, але відчуває певну безпеку, знову починає розвивати фактори, які призвели до цього стану, тобто поводить себе як дослідник, використовуючи свої знання. Таким чином, емоційний інтелект виправдовує сумні дії інтелекту та психічних розладів особистості, щоб розпізнати емоційні реакції, розвинути джерела цих реакцій і знайти способи вирішити конкретну ситуацію. Науковці називають його EQ (Смульс).

Таким чином, науковці дійшли висновку, що феномен емоційного інтелекту не обмежується здатністю розпізнавати та контролювати емоційні явища як у себе, так і в інших людей з нарахуванням покращення розумових дій і оцінок. З іншого боку, емоційний інтелект охоплює такі аспекти, як здатність адекватно сприймати, оцінювати та проявляти емоції; здатність актуалізувати емоційні явища, коли інтелектуальні дії потрібні для вдосконалення інтелекту; і здатність саморегулювати свої емоції та почуття [10].

У психологічній літературі поява концепції «емоційного інтелекту» почалася з відомої роботи Г. Гарднера «Frames of mind» у 1983 році [13]. Фактично в ній було обґрунтовано отримати і розширити тлумачення концепції інтелекту, яка оцінюється за допомогою коефіцієнтів

інтелектуального розвитку (IQ). Г. Гарднер стверджував, що на успіх життя людини достатньо широкий спектр підвидів інтелекту, з основними компонентами. Він запропонував кілька підвидів інтелекту: вербальний, логіко-математичний, просторовий, кінестетичний, музичний і емоційний.

Гарднер поділив тип мислення на два види: внутрішньо особистісний і міжособистісний. У психологічній літературі міжособистісний інтелект був відомий під назвою соціального інтелекту або соціальної компетентності. Він описує, як людина взаємодіє з окремими особами. Вміння людини мотивувати себе до активності та досягти успіху в своєму житті називається внутрішньо особистісним інтелектом. Г. Гарднер запропонував використовувати термін «множинність» для опису єдиного інтелекту.

У сучасному світі проблема компетентності в розумних і виражених емоціях є надзвичайно актуальною. Життя має все більше прихильників, які заперечують психофізіологічні та соціальні потреби людини. Багато дослідників підкреслювали соціальний сенс емоцій, відмічаючи те, що суспільство, піклуючись про ідеалізування, допускаючи помилки, бо людина більш людина в тому, що відчуває. Відомо, неможливість психологічно опрацювати емоцію централі до її вітіснення із свідомості; в цьому випадку неможливість психологічно опрацювати емоцію може породжувати негатив

«Почуття, які виробляє під час емоційних взаємодій та різних видів діяльності, можуть викликати різні емоційні стани», — стверджує Т. Котик. Таким чином, щастя, тріумф, впевненість, злість та страх пригнічують і послаблюють мотивацію та активність людини, а страждання та зневіра пригнічують і послаблюють. Таким чином, можна зрозуміти, що емоції є мотиваторами для роботи, життя.

Виникнення емоційних процесів впливає і на характер діяльності. Людина походить від емоцій, а її думки та дії впливають на неї. Емоційний стан — це непостійне психічне явище, яке має здатність змінюватися від негативного до позитивного або навпаки. Людина не завжди знає причини цих змін. Фізичне та моральне самопочуття, стан навколишнього середовища,

пригадування пережитих негативних або позитивних почуттів, конфліктні ситуації, реалізація або неможливість реалізації певної охороняти свій емоційний стан і покращувати свій позитивний настрій, відпочинок, перебування та відпочинок у чистому середовищі, дружні стосунки з іншими людьми та збереження свого особистого стилю життя. Емоції завжди суб'єктивні, коли ми їх сприймаємо, усвідомлюємо та переживаємо; крім того, вони впливають на суб'єктивну поведінку людини. Основна функція емоцій — оцінювати дії.

Таким чином, емоції впливають на життя людини, займають її та охоплюють, розвивають значущу роль у всіх видах діяльності, впливають на мотивацію, регулюють міжособистісні зв'язки та є надзвичайно важливими для творчої/пізнавальної/професійної діяльності.

Д. Гоулман, Дж. Мейєр і П. Саловей, значають емоційний інтелект (EQ) як спроможність значити позиції та значення власних емоцій і застосовувати ці знання з метою усвідомлення.

Проблема компетенції людини є надто близькою до проблем емоційного інтелекту. Це схоже на проблему інтелектуальної досвідченості, яка досягає досягнення в інтелектуальній сфері, навчанні тощо. Але успіх досягнення певних результатів, які показують, наскільки вони відповідають вимогам, наприклад, підкреслює рівень інтелектуального розвитку людини, відомий як IQ. Що стосується емоційного інтелекту, питання про його розважальність є надзвичайно складним через те, що сучасні показники розвитку емоційного інтелекту надто розмиті та нечіткі. Крім того, увага не приділяється формуванню емоційного інтелекту під час навчання, щоб підвищити його роль у життєдіяльності. На те, що дитина була вихована в сім'ї, орієнтований на стимулювання емоційних реакцій, його розвиток переважно відбувається стихійно, без цілеспрямованого втручання. Таким чином, сьогодні прийнято говорити про вихованість почуттів і емоційну компетентність, ніж про емоційний інтелект.

К. Саарна підкреслив важливість цілеспрямованого розвитку емоційної компетентності. Науковець запропонував надавати їй оцінку, яка її відповідає поточному емоційному досвіду, після чого це дозволяє їй проявляти та розуміти свої емоції та почуття, а також комфортно відчувати себе під час спілкування з іншими людьми [59]. Таким чином постало питання про діагностику феномену. Завдання, яке не дозволяє ідентифікувати емоції, зображення на картинах, фотографіях чи творах мистецтва, є основним стимулом для цього. Дослідження в усьому світі та в Україні підтвердили здатність людей розуміти й усвідомлювати емоційні явища, зображені на фотокартках і схематичному зображенні, малюнках, і відчувати співчуття до людей, зображених на стимульних матеріалах, і, відповідно, у реальному житті. Крім того, сьогодні доступні різноманітні психометричні інструменти, які не дозволяють отримати адекватну діагностичну роботу [66]. У результаті цього було можливо встановити на експериментальному рівні взаємозалежність між здатністю до емпатії та інтелектуальною та емоційною здатністю.

Так, дослідження Д. Големана включали завдання, які дозволяли оцінити емоційну креативність. Досліджуваним запропонували коротко описати ситуацію, в якій вони могли б відчувати радість, невимушено, безтурботно. Тим не менше, поки що не вирішено, чи потрібно створити набір тестів для вимірювання емоційного інтелекту, чи краще використовувати наявні діагностичні методи для оцінки цієї особистості. Таким чином, можна прийти до висновку, що психометричні інструменти потребують значних розробок і вдосконалення. Таким чином, проблема адекватного вимірювання емоційного інтелекту все ще не вирішена [17].

Дослідження показують, що емоційний інтелект можна цілеспрямовано розвивати. Досвід позитивної взаємодії з іншими людьми та розуміння їхніх емоцій може допомогти в соціалізації в дитсадку, навчанні в школі та розвитку особистості в майбутньому. Введення вимог до емоційного інтелекту до дошкільної та початкової освіти є особливо корисним, після чого основні

засади цього феномену мають місце на межі між ЗДО та школою. Їх розглядати на поняттях з дітьми, на уроках читання та під час ознайомлення з соціальними явищами та поведінкою людей . Їх поєднувати з цікавими розповідями, де діти можуть дізнатися про почуття, форми їхнього переживання, слідки їх впливу , про те , як слід контролювати свої емоції та як правильно поводитися в стресових і конфліктних ситуаціях. На нашу думку, це буде одне з найбільш важливих завдань у вихованні дітей, щоб допомогти їм краще соціалізуватися та зменшити агресію. Сучасне життя вимагає основних навичок емоційної компетентності, які потрібно розвивати у дітей дошкільного віку [22].

Отже, емоційний інтелект – це здатність розуміти, усвідомлювати і контролювати свої емоції, мотиви, думки та поведінку, а також контролювати свій емоційний стан. Це також вміння контролювати емоційний стан інших, розуміючи їх поточні потреби, співпереживати та розвивати свої сили. Коли ми розвиваємо свій емоційний інтелект, ми стаємо важливими для своїх відчуттів, бажань і потреб, і це також дозволяє нам краще розуміти інших, відчувати їхні потреби, мотиви та поведінку.

Таким чином, проблеми емоційного інтелекту розглядаються в контексті загального інтелекту та його розвитку, соціалізації, виховання та навчання особистості та компетентності взаємодії з іншими людьми. Це питання є надзвичайно важливим для розвитку та виховання дітей старшого дошкільного віку, оскільки саме в цьому періоді розвивається соціальне та емоційне становлення особистості та набуття різноманітних навичок, навіть для вступу в початкову школу . Як складне утворення, емоційний інтелект дозволяє оптимізувати пізнавальну діяльність і поведінку розвитку особистості в різних видах життєдіяльності. Вважається, що це інтегральна характеристика особи, і це проявляється в її здатності розуміти й узагальнювати зміст емоцій і почуттів, відділяти емоційний контекст міжособистісних стосунків і використовувати емоції для підтримки успішної діяльності та запобігання впливу негативних емоційних станів на спілкування та діяльність.

1.2. Вікові особливості емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку

Емоційний інтелект розвивається після народження людини. У період раннього дитинства, від першого року до третього, емоційні процеси значно активізуються. Саме зараз починаються різноманітні переживання, пов'язане з діяльністю дитини (малеча починає розрізняти позитив і негатив, поверховість і глибину). Малюки бачать про емоційні переживання з предметно-маніпулятивних дій спілкування і з дорослими та ровесниками. Поступово встановлюється зв'язок між емоційними відчуттями та навколишнім середовищем. Усі ці зміни в афективній сфері дитини призводять до створення абсолютно нових взаєностосунків з дорослими. Діти починають орієнтуватися на схвалення своїх дій, виконують вимоги дорослого та уникають прийняття своєї гідності під час взаємодії. Крім того, саме в цей час з'являються основи вищих почуттів особи, таких як моральні, пізнавальні та естетичні. Як ми бачимо, перші емоційні реакції відбуваються під час раннього дитинства. Це місце, де розвивається емоційний інтелект [24].

У дошкільному віці емоційна сфера дитини пізнає ще більших структурних змін і розвивається до встановлення більш тісного зв'язку з розумовою. Таким чином, прояви емоцій відбуваються більш опосередковано, виявляючи ставлення до певних предметів і явищ реального світу. Крім того, дитина навчається розрізненню мотивів поведінки від емоцій. У цей період розвиваються вищі почуття завдяки тісному переплетенню різноманітних видів дитячої активності, таких як гра, малювання, ліплення, конструювання, аплікація, ліплення та робота. Таким чином, саме в цьому віці дослідники говорять про розвиток емоційного інтелекту дошкільника. Зростаючий малюк у віці від чотирьох до шести років намагається краще їх розпізнавати, усвідомлювати та навчатися ними керувати[49].

Досліджуваний феномен пов'язаний зі здатністю ідентифікувати власні емоційні переживання та стани, розуміти певні явища дорослих і однолітків за

допомогою міміки та жестів, а також мати здатність контролювати власну поведінку під час взаємодії з іншими людьми. Таким чином, діти віком від п'яти до шести років здатні сприймати та розуміти емоції як у себе, так і в інших людей, і відповідно на них реагувати. У результаті цієї здатності розвивається додаткова здатність, яка включає здатність виконувати довільні дії та контролювати власну поведінку та настрій, що дозволяє конструктивно поводитися та брати участь у діяльності з ровесниками та дорослими. Ми також маємо третю здатність. Це здатність спілкуватися з іншими людьми, отримати їх та почуття бути толерантним до них [44, с. 56].

З цієї причини багато фахівців з практичного спрямування стверджують, що емоційний стан дошкільників характеризується наступним:

- періодичним негативним чи позитивним фоном емоцій та почуттів, що демонструє стан психічного здоров'я малюка;
- виразність емоційних явищ (здатність виражати власні емоції та почуття, а також різноманітні форми їх передачі);
- емоційна активність, яка проявляється у можливості

У цілому мета розвитку афективної сфери дитини відбувається в тому, щоб розвинути здатність отримати задоволення від різноманітного досвіду в різних видах діяльності.

Для дітей у віці від 5 до 6 років окремі дослідники схиляються до наступної структури феномену:

- усвідомлення себе та емпатії, що дозволяє сприймати;
- розрізняти й виражати свої емоції за допомогою міміки, тембру, висоти голосу, жестів і вміння керувати своїми почуттями;
- самоаналіз (саморефлексія), що відбувається в тому, щоб знайти зв'язки між емоціями, судженнями, поведінкою та іншими явищами;
- саморегуляція, що означає керувати своїми емоціями, скеровувати їх у правильний бік, адекватно їх виражати

О. Кононко зазначає, що емоційні переживання додають до пізнання дошкільників характерне ставлення дітей, яке проявляється через почуття та емоції. Ці явища втратили значущість у життєвому плані предметам і явищам набути цінності для розвиваючої дитини, потім вони пов'язані із задоволенням потреб, перешкоджаючи чи сприяючи цьому процесу. Крім того, зазначені явища змінюють ознаки навколишньої реальності та інтереси дітей залишаються мотивами поведінки, коли вони поєднуються з потребами. Саме вони, а також мотиви конкретної особистості, керують поведінкою в соціумі в цілому [27, с . 23]. У майбутньому авторка стверджує, що названі явища залишаються емоційними якостями особи, які впливають на важливу роль в її поведінці та поведінці. Таким чином, емоційний інтелект є частиною пізнання, діяльності та поведінки. Він разом оцінювати події, виражати своє ставлення до світу та інших, мотивувати та контролювати активність.

Крім того, дослідниця відмічає, що в старшому дошкільному віці емоції та почуття набувають ознаки соціальної прийнятності. Іншими словами, діти усвідомлюють соціально схвалені способи прояву своїх емоцій, бачать про свої можливості в цьому контексті, порівнюють свої цілі та залишаються більш емоційно врівноваженими.

Набутий досвід життя в суспільстві, знання про світ і життя в ньому, прийняті людьми моральні оцінки та власний досвід пов'язаний відповідно до існуючих етичних норм значною мірою впливають на емоційні переживання [27, с. 317]. Крім того, дослідниця наголошує на розвиток виборчих ставлень старших дошкільників до предметів і людей. Це може призвести до посилення диференціації емоційних реакцій і збільшення глибини почуттів. Таким чином, діти в цьому віці можуть оцінювати поведінку та вчинки дорослих, однолітків, що виходять з позицій, прийнятих у суспільстві норм моралі та цінностей, важливу роль емоційних реакцій і переживань у формуванні мотивів і цінностей.

У віці від п'яти до шести років дитина вже може змінитися, що їй подобається, а що ні, що є причиною для людини, усвідомити й прийняти

певну тенденцію поведінки. Цінності, які впливають на особистість, можуть включати пристрасть до певних діяльностей, особливе ставлення до дорослих і ровесників. Крім того, для дітей віком від 5 до 6 років об'єктом ціннісного ставлення можуть бути культура, конкретні люди, образи, думки, переконання та дії. На думку авторки, зростає особливі людські емоційні переживання, які властиві дошкільнику, що є соціальною істотою.

Таким чином, суспільство високо цінує емоційну чутливість і емпатію. Таким чином, дослідник звертає увагу на важливість дев'ятого почуття дитячого співчуття та співчуття, а також на те, наскільки вони важливі та потреби для виховання дітей у дошкільному дитинстві, після чого ці почуття пов'язані з характеристиками особистості (культурними та соціальними). Як ми бачимо, одна з компонентів досліджуваного нами феномен формується у дітей віком від п'яти до шести років. Таким чином, крім інтелектуального розвитку, емоції також відображають соціальні та особистісні напрями розвитку [15].

Згідно з ключовим вектором дослідників, емоційний інтелект є властивістю людини, яка дозволяє об'єднати розумовий, афективний та соціальний розвиток в єдиній цілі, у соціальному контексті. Феномен розуміє основи ціннісного ставлення до власної особистості: повага до власної особистості та вміння любити себе. У 5-6 років це надзвичайно важлива ознака. Малюк, у якому розвивається ця влада, довіряє собі, усвідомлює свій потенціал, представляє себе інше у суспільстві, відстоює свої права, розуміє свої обов'язки та докладає зусиль для досягнення власного благополуччя [9].

Дошкільник із свідомим ставленням до життя характеризується позитивним Я-образом, оптимістичним поглядом на власні можливості, сформованою Я-концепцією та гідністю. Він також повністю здатен проявити свої почуття, має позитивний Я-образ і усвідомлює свою цінність для інших.

Як ми бачимо, дитина, яка демонструє емпатію, повинна мати позитивне ставлення до власної особи, засноване на позитивному уяві про себе, а також розуміти емоції та переживання інших людей. Як частина емоційного

інтелекту, це утворення допомагає малюкам у розвитку успішності в особистісному плані, визнання своїх чеснот і потенціалів, позитивного ставлення до них і розвитку здатності стати причиною стійкості в суспільстві [38, с. 34]. Я-образ показує прогресування вашої особистості, яку ви знаєте про себе з різних сторінок, щоб бути впевненим у собі та використовувати свої кращі можливості. Спілкування з дорослими та рівними собі, а також діяльність формують я-образ дитини. Таким чином, Я-концепція виконує функцію інтегративного компонента. Це внутрішнє утворення стимулює самоаналіз, прогнозування дій, ідентифікацію емоційних переживань, розуміння емоцій інших людей і впевненість у власних діях.

Отже, емоційний інтелект дитини 5-6 років підкреслює її здатність розрізняти емоційні реакції на інших, позитивне ставлення до себе, усвідомлення власних можливостей, прогнозування подальших дій, поведінку у спілкуванні та спільної діяльності, а також чутливість (емпатія) до близьких і однолітків.

Виявляється, що діти мають такі можливості:

- розрізняти емоційні прояви та усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями та емоційними реакціями, які виникли у відповідь;
- адекватно проявляти власні почуття через жести, міміку та вербальні висловлювання;
- конструктивно й врівноважено поводитися в певних життєвих ситуаціях;
- розуміти відмінності між моральними, інтелектуальними та естетичними цінностями.

Емоційний розвиток дитини дошкільного віку сприяє появі нових потреб, мотивів і інтересів. Основна зміна в мотивації є результатом формування суспільних мотивів, які вже не обумовлені досягненням особистих, утилітарних цілей. Соціальні емоції швидко розвиваються [28, с. 26].

Формується емоційне попередження, яке змушує його думати про можливі результати його дій, передбачаючи реакцію інших на його дії. Таким чином, роль, яку відіграють емоції в діяльності дитини, значно змінюється. Дитина тепер радіє, що може отримати бажаний результат, якщо раніше вона раділа від цього.

З дошкільного віку дитина починає передбачати наслідки своїх дій. Вона відмовляється від привабливої гри та робить їй подарунок, сподіваючись, що вона зрадіє. У дошкільному віці діти вчаться виражати свої почуття через інтонації, міміку та пантоміміку, що допомагає їм зрозуміти та відкритися для інших. Отже, нові мотиви та їх супідрядність зумовлюють розвиток емоцій, а емоційне передбачення забезпечує цю супідрядність. [30].

Розвиток мотиваційної та пізнавальної сфер особистості, а також самопізнання є основною причиною змін емоційної сфери. Процес мовлення активно сприяє інтелектуалізації. Діти старшого дошкільного віку до певної міри навчаються впливати на свої емоції за допомогою слова.

Наголосимо на тому, що дошкільнята насилу контролюють свої почуття, пов'язані з органічними потребами. Головний біль і спрага змушують їх імпульсивно діяти.

Активне спілкування з дорослими та ровесниками, основним проявом якої є ігри сюжетно-рольові, розвиває емпатію та симпатію, сприяє формуванню групи та розвиває почуття: естетичні, пізнавальні та моральні.

Так, дитина старшого дошкільного віку відчуває потребу в позитивній оцінці дорослих і однолітків, тому вона намагається спілкуватися з ними та розкривати свої здібності. У дитини більше сорока позитивних настроїв, коли вона визнає своїх близьких. Якщо дитина не отримує підтримки від своїх близьких, її настрої псується, вона стає роздратованою, сумною чи настирливою, і у неї часто виникають спалахи гніву або напади страху. Це означає, що його потреба не задоволена. Крім того, після цього можна говорити про емоційне неблагополуччя дитини, яке включає негативне емоційне самопочуття [3].

Дитина відчуває такі почуття, як радість, задоволення при скоєнні гідних вчинків і прикростей, а також обурення та невдоволення тим, що він сам чи інші порушують загальноприйняті вимоги та роблять неправильні вчинки. Почуття виживання, викликаються не лише оцінкою дорослих, але й оцінним ставленням дитини до своїх власних і чужих дій. Дошкільники починають відчувати такі почуття щодо дітей, коли вони діють і діють по відношенню до багатьох дорослих і однолітків [34, с. 94].

У старшому дошкільному віці відбуваються наступні особливості емоційного розвитку: дитина навчається використовувати соціальні способи вираження своїх почуттів; змінюється місце емоцій у діяльності дитини, що викликає емоційне попередження; формуються вищі почуття, такі як моральні, інтелектуальні та естетичні; і дитина починає передбачати емоційні наслідки своїх дій, взаємодіючи з іншими.

Людина отримує багато емоційних вражень протягом свого життя, багато з яких є жахливими. Зростаюча особистість повинна мати здатність порівнювати свої емоції з емоціями людей, які їх оточують, а також розвивати та коригувати свою емоційну сферу.

Дошкільна освіта, як початковий етап системи освіти, має свої особливості, які визначаються не лише віком дітей, але й умовами життєдіяльності дітей. Сучасний дитячий садок повинен бути місцем, де дитина отримує можливість отримати значний емоційний та практичний досвід самостійного спілкування з найважливішими аспектами свого життя.

Наступні характеристики характеризують розвинену емоційну сферу дітей дошкільного віку: «дитина має позитивне відношення до оточуючих, самого себе, володіє відчуттям власної гідності; активно йде на контакт із дорослими та ровесниками, бере участь у спільній грі». Має здатність домовлятися, враховуючи інтереси інших і адекватно реагує на почуття, такі як віра в себе та бажання вирішити конфлікт.

Таким чином, емоційний інтелект дошкільника підкреслює здатність малюка взаємодіяти з іншими людьми, щоб мати доброзичливі відносини та

конструктивне ставлення до партнерів у діяльності та спілкуванні, а також досягти емоційної врівноваженості. Це властивість, дозволяє об'єднати різні вектори розвитку розумового, афективного та соціального в єдиній цілі. У Базовому компоненті дошкільної освіти України (БКДО) наголошується саме на цих аспектах емоційно-почуттєвої сфери старшого дошкільника [3]. У дітей 5-6 років є такі компоненти феномену: усвідомлення себе та емпатія, яка дозволяє сприймати, розрізняти й виражати емоції за допомогою міміки, тембру й висоти голосу, жестів і вмінків керувати своїми почуттями; самоаналіз або саморефлексія, яка дозволяє встановити зв'язки між емоціями, судженнями, поведінкою та іншими явищами; саморегуляція, що означає контролювати свої емоції, направляти їх правильно та правильно відчуття і спонукати інші відчувати емоційні реакції, які їм потрібні; спонукати людей вчитися, вирішувати проблеми та приймати рішення.

Таким чином, розвиток емоційного інтелекту у дітей віком від п'яти до семи років відбувається одночасно зі становленням афективної сфери. У цей період його основними компонентами є емоції та воля. Почутний розрізняє емоційні налаштованості дорослих і однолітків щодо поведінки та дій, підтримувати негативний стан та розвивати саморегуляцію. Прийняття рішення щодо конкретних дій є зв'язком між цими двома аспектами. З одного боку, це залежить від волі, а з іншого, сильно залежить від самопочуття та окремої тривожності [17].

Довільна, вольова поведінка є показником розвитку емоційного інтелекту, який залежить від емоційно-ціннісного ставлення до себе та усвідомлення себе. Таким чином, розуміння власних почуттів і емоцій, здатність контролювати їх, приймати рішення і вольова поведінка є основними компонентами емоційного інтелекту, які розвиваються в дошкільному віці.

1.3. Вплив гри на розвиток емоційного інтелекту дошкільника

Дітям дошкільного віку гра має бути головною діяльністю. У ньому діти можуть розвивати психологію, висловлювати свої думки, приміряти рольові моделі та розвивати емоційний інтелект.

Багато дорослих визнають цінність дошкільного дитинства та роль гри в ньому, але вони часто замінюють вільну гру іншими діяльностями, які відображають її, наприклад, заняттями, які є подібними до гри. Деякі діти не мають достатньо часу на гру, інші мають недостатньо матеріалів, а хтось стикається з надмірним втручанням дорослих.

В статті 31 Конвенції ООН “Про права дитини”, яку Україна ратифікувала в 1997 році, гарантує право на гру. У 2013 році Комітет ООН із прав дитини затвердив Генеральний коментар №17 до статті 31 про право дитини на відпочинок, дозвілля, гру, розважальні заходи, культурне життя та мистецтво. Це було зроблено, щоб розтлумачити та надати державам вказівки для реалізації деяких статей Конвенції [28].

Будь-яка поведінка, діяльність чи процес, ініційована, контрольована та структурована самими дітьми, називається грою. Коли є така можливість, вона відбувається.

Документ Організації Об’єднаних Націй описує основні характеристики гри: позитивні емоції; задоволення; непередбачуваність і виклик; гнучкість, але без результату [28].

Такі фрази, як «контрольована та структурована самими дітьми», є важливими в цьому визначенні. Ігрові технології навчання та «заняття у формі гри» не пов’язані з цим, оскільки їхня мета — досягти певних дидактичних цілей. Основні характеристики дитини, такі як самостійність, ініціатива та незалежність, відсутні в цих заняттях.

У своїй книзі «Гра, спокій, розвиток» Дебора Макнамара, клінічної психології та учениці психолога, автора теорії розвитку особистості, яка

базується на зв'язках Гордона Ньюфелда, розглядається роль вільної гри в розвитку дитини.

Діти знаходять і вдосконалюють своє «Я» в грі. Вона керується своїми бажаннями, намірами, проявами та задумами під час вільної гри. Коли дорослі дають правила гри чи вказівки, місця для розвитку особистості вже не залишається.

У процесі гри відбувається ріст і розвиток мозку:

– перцептивні, моторні, когнітивні та соціальні частини мозку взаємодіють і інтегруються під час гри. Оскільки це відбувається, утворюються більш міцні нейронні зв'язки, які служать основою для розвитку здатності до вирішення проблем у дорослому віці;

– діти створюють нові зв'язки між об'єктами, граючи за допомогою методу спроб і помилок. Таким чином розвивається критичне мислення, навички спілкування, мовлення та інтерес до знань;

– розвиток творчого потенціалу дитини стимулюється можливістю вибору та участі в діяльності за власним задумом;

– гра покращує психічне здоров'я. Вільна гра є чудовою терапією для дітей, оскільки дозволяє їм безпечно висловлювати та переживати глибокі емоції. Це позитивно впливає на розвиток емоційного інтелекту [36].

Дитина вчиться дотримуватися правил гри та контролювати свої бажання відповідно до свого бажання грати. Навички самоконтролю є важливою частиною успішного навчання в школі.

Сьогодні діти мають великий вибір ігор і іграшок, які підтримують їхню освіту. Тим не менш, світові соціологи та психологи стверджують, що кількість часу, відведеного на вільну гру, зменшується. Одночасно збільшується кількість часу, який діти проводять у гуртках, секціях і за використанням цифрових технологій, а також час, який вони проводять із батьками в дорослих справах.

Пітер Грей, професор психології Бостонського коледжу, у своїй статті «Занепад гри та зростання психопатології в дітей та підлітків» (The Decline of

Play and the Rise of Psychopathology in Children and Adolescents) наводить невтішну статистику та стверджує, що відмова від вільної гри має негативний довгостроковий ефект. Це може призвести до депресії, почуття безпорадності, відсутності ініціативності та навіть до збільшення суїцидів серед підлітків.

Ілва Андерссон, професорка Стокгольмського університету, дослідниця психології гри та дитинства, керівниця проекту «Діти, які не грають», розповідає про п'ять речей, які заважають дітям грати:

- дитячі ігри не повинні бути підтримані дорослими;
- іграшки в дитячих садках зазвичай є монофункціональними, а не мають багато предметів, які можна використовувати для різних видів гри.
- у дітей немає можливості планувати простір таким чином, щоб меблі могли використовуватися під час гри. Наприклад, у них немає габаритних, статичних ігрових модулів, таких як лікарні, перукарні тощо;
- у розкладі немає місця для ігор, оскільки вільного часу для гри замало.
- через страх «хаосу» чи травматизму в групі та бажання контролювати діяльність дітей педагоги не розуміють «шумних ігор».

Новий Базовий компонент дошкільної освіти, який МОН затвердило на початку 2021 року, включає «Гру дитини». Він визначає, наскільки важлива вона є в житті дитини дошкільного віку [3].

Однак у реальному житті часто все інакше. У родині і дитсадках жорстка регламентація режиму дня дітей, надмірна інтенсифікація інтелектуального розвитку дитини та збільшення кількості занять.

Як показали дослідження, якісна вільна гра починається 20–25 хвилин після початку. Гра має тривати не менше 60 хвилин одночасно.

У дитини має бути доступ як до простору, так і до матеріалів. Діти не будуть більше шукати, якщо їхні кімнати переобтяжені габаритними меблями, які мають лише одне призначення. Таким чином, в ігровому модулі «Лікарня» вам залишається лише грати в лікаря. Натомість картонні коробки різних

розмірів, шматки тканини, палиці та дошки можуть перетворитися на потяги, які можуть опинитися в кінотеатрі чи магазині вже наступного дня.

Не втручайтеся в гру. Коментар дорослого під час захопливого конструювання з камінців: «Порахуй, скільки камінців!» чи «Сонечко має бути жовтого кольору» під час малювання знижує ініціативу та бажання продовжувати гру.

Виконайте роль спостерігача або помічника, якщо це необхідно. Коли в грі немає інструкцій, оцінок діяльності, спроб спрямувати гру «в потрібний напрям» чи нав'язування результатів, творчість, уява та ініціативність активізуються.

Гра розвиває мотивацію, мислення та довільність дітей, а також має велике значення для емоційного розвитку дітей. Гра — це дуже емоційна діяльність. Ігри відіграють роль в емоційному житті дитини, оскільки вони шукають спосіб вираження свого життя та вирішення своїх проблем [30]. Більшість авторів, які досліджували гру, звертали увагу на її емоційну насиченість і явний вплив на емоційну сферу особистості.

Але емоційна занепокоєність не означає, що дитина під контролем емоцій. Навпаки, гра поглиблює емоційне життя дитини, безпосередньо впливаючи на розвиток соціальних емоцій і емоційних стереотипів поведінки. У грі легко визначити переважаючий емоційний фон дитини, її тонус і емоційний комфорт, а також афективні реакції.

Одним із механізмів розвитку особистості є емоційна реакція на конкретні обставини; очевидно, що поведінка дошкільника багато в чому залежить від виникаючих почуттів. Розвиток емоційної сфери у дитинстві пов'язаний із процесами усвідомлення дитиною своїх власних почуттів і розуміння причин емоційних станів тих, хто їх оточує, а також емоційних станів інших людей. Використання широкої орієнтації в сфері людських відносин у грі дає можливість і розуміння почуттів, моделювання ситуацій, які викликають різні переживання, і створення логічних зв'язків між подіями навколишнього світу та ставленням людей до них.

Автори виділяють механізми впливу сюжетно-рольової гри на емоційне самопочуття дошкільника. Наслідкування важливих, емоційно привабливих зразків поведінки дорослих і емоційне зараження інтересами партнера по грі є одними з найважливіших. Задоволеність дитини залежить від рольових відносин з дітьми, які впливають на їхнє загальне емоційне благополуччя. Емоції, які супроводжують сюжетно-рольову гру, впливають на те, наскільки добре дошкільник взаємодіє з іншими людьми [19].

Наковці підкреслюють важливість емоцій у регуляції поведінки, аналізуючи їхню роль у діяльності, включаючи ігрову. Мотиви забезпечують контроль над діяльністю, але не безпосередньо. Натомість механізм «емоційної корекції» поведінки працює: емоції оцінюють особистісний зміст подій і, якщо це не співпадає з мотивом діяльності, емоції змінюють загальну спрямованість діяльності особистості. Емоції є формою суб'єктивних потреб, і вони спонукають і направляють діяльність по задоволенню потреб.

Зміст гри та почуття, які викликає у дитини сюжет, визначають характер і динаміку виникнення ситуативних емоцій у рольовій грі. Наприклад, з гри в дочки-матері та засвоєння материнської ролі співпереживання може виникнути ніжність і турбота до молодшого братика. Емоції головним чином відображають наше ставлення до речей, які є більш прийнятними. Таким чином, ігрове орієнтування у відносинах між людьми є основою для формування багатогранного світогляду дитини.

Під час дослідження соціальних емоцій було виявлено, що вони позитивно впливають на регуляцію діяльності дитини, формування її цінностей і розвиток стосунків як основи особистості. Дані дозволяють зробити висновок про те, що емоційне передбачення є основним регулятором складних видів діяльності, які починають складатися в дошкільному віці і спрямовані на задоволення потреб дитини та бажань інших [59].

У дітей є певні афективно-гностичні комплекси, які виникають через передчуття віддалених результатів їхніх дій. Це емоційні уявлення, за допомогою яких здійснюється мотиваційно-сміслова регуляція поведінки

дитини. Дослідження показали, що зміни в емоційній сфері дошкільників залежать від розвитку дитини в процесі колективної діяльності: здатності співчувати іншим, сприймати чужі радості та печалі як свої власні та емоційно ставитися до точок зору інших.

Емоції спочатку формуються і видозмінюються під час практичної діяльності, у процесі реальної взаємодії з оточуючими людьми та предметним світом. На основі зовнішньої практичної діяльності починає складатися своєрідна внутрішня діяльність — емоційна уяву, яка представляє собою своєрідний сплав афективних і когнітивних процесів, то єдність афекту та інтелекту, яку вважають характерною для вищих, специфічно людських почуттів [60].

Під час гри дошкільнятам легше, ніж у будь-якій іншій діяльності, створювати позитивні взаємини з іншими людьми, що призводить до зменшення негативних емоцій і, зрештою, створення нових позитивних емоцій у дітей [64]. Крім того, ігри, які є приємними та розслаблюючими для дітей, можуть знизити їх емоційний збудження та заспокоїливо діяти на них, нейтралізуючи негативні емоції. Ігри з правилами також можуть допомогти дітям розвинути емоційну стійкість і здатність вигравати та програвати.

Досягнення, які характеризують емоційний розвиток дитини в дошкільному віці, включають такі: стабілізацію та ієрархізацію емоційного життя дитини, вдосконалення механізмів емоційної регуляції поведінки; виникнення таких механізмів, як емоційне передбачення подій і їх вплив на різні дії; і довільна регуляція емоційних процесів. Диференціація якостей емоцій, ускладнення об'єктів, що викликають емоційний відгук, розвиток здатності контролювати емоції та їх зовнішнє вираження пов'язані з розвитком емоцій в онтогенезі.

В процесі розвитку особистості співпереживання, яке дитина отримує в спілкуванні з іншими дітьми, змінює та збагачує її емоційний досвід. У психолого-педагогічних дослідженнях відзначається, що характер складних взаємин з партнерами по грі багато в чому визначає емоційне самопочуття

дошкільника. На думку дослідників, система еталонів сприйняття експресивного поведінки формується в процесі комунікації, де ігрова взаємодія відіграє важливу роль. Гра дозволяє дошкільнятам говорити про різні емоції. Зростаючі вербальні здібності дитини сприяють розширенню словника емоційних станів, все більшому осмисленню емоційних переживань і активному використанню мови емоцій під час гри [53].

Гра є провідним видом діяльності дітей дошкільного віку та забезпечує основну траєкторію емоційного розвитку дитини в загальній структурі її відносин із навколишнім світом. Через отримання ролі та переживань персонажа, якого зображує дитина, емоційний світ дошкільника насичується різноманітними почуттями.

Важливо відзначити, що ігрова діяльність є не тільки психологічним механізмом розвитку емоцій, але й є умовою емоційного благополуччя дитини, що сприяє поступальному розвитку особистості. Гра не тільки дозволяє розвиватися, але й знімає емоційну напругу, стабілізує негативні емоції та покращує загальне емоційне благополуччя.

Емоції дитини в дошкільному віці все більше звільняються від емоцій, які виникають спонтанно і швидко. У той час як ви розвиваєте свою індивідуальність, ви також розвиваєте відчуття дистанції від інших людей. Розвиваються соціальні емоції, почуття справедливості, відповідальності та прихильності, а також здатність емоційно передбачати наслідки своїх і чужих дій.

Гра сприяє емоційно-особистісній децентрації, що впливає на здатність дитини вирішувати проблеми. Сюжетно-рольові ігри, літературні твори та казки (ігри-драматизації), рухливі та ігрові вправи, психогімнастика, комунікативні ігри, етюди, міміка та пантоміміка є кількома методами, які використовують для розвитку емоційної сфери [42].

Рольові ігри мають на увазі ігри, які розвивають у дітей розуміння їхніх соціальних ролей у суспільстві. Сюжетно-рольова гра є основною діяльністю дошкільника. Він каже, що діти намагаються діяти так само, як і дорослі. Але

діти не мають сил, знань і навичок, щоб досягти цього. Рольова гра є єдиним способом виконати бажання. Дитина уявляє себе дорослою людиною, і коли він бере на себе відповідну роль, він наслідує дорослого. Такі ігри для дітей відтворюють соціальні зв'язки між людьми.

Психогімнастика використовує вигадані образи, повні емоцій. Цей підхід використовує психофізичні та емоційні механізми. Наприклад, дитина виконує задану вправу руками, імітуючи веселу ведмежати, яка грає на барабанах. Подібні вправи підвищують настрій, заохочують фантазію та покращують рухову координацію. У процесі гри необхідно чергувати вправи. Вправи, які чергуються, повинні бути протилежними за типом виконання, наприклад, різкі – плавні, швидкі – повільні, часті – рідкісні тощо. Розслаблення і розслаблення повинні змінювати м'язову напругу, а потім знову починатися напруга. Таке 45 чергування покращує психічну діяльність мозку, викликає позитивні емоції, усуває інертність і впорядковує рухову та психічну активність дитини [35].

Ігри, які містять пантоміму. Оскільки ці ігри викликають сильні позитивні емоції, діти легко залучаються до них. Пантоміми показують дітям нові способи вираження почуттів через рухи, жести та позу. Діти можуть навчитися висловлювати свої почуття та розуміти те, що відчувають інші люди через ігри-пантоміми. Вони отримують краще розуміння того, як їх тіло відчуває емоції, і як ці емоції відчувають інші люди.

Комунікативні ігри вимагають не лише навичок спілкування, але й здатності розпізнавати емоційні стани та переживання інших людей і висловлювати свої почуття як вербально, так і невербально. Ці відеоігри допомагають розвивати зв'язки та співпрацю між дітьми.

Розвиток емоційного аспекту дитини, а також розвиток інших аспектів життя дитини, повинні бути здійснені послідовно. Заняття спеціального плану краще проводити в першій половині дня. До обіду або після обіду можна проводити ігри та інші ігри, спрямовані на емоційний розвиток дітей. Необхідно враховувати, що емоційний розвиток дошкільника впливає як на

діяльність, яка відбувається у ЗДО, так і на діяльність, яка відбувається в сім'ї дитини. Емоційні міжособистісні спілкування між дітьми та дорослим є ключовим для розвитку емоційної сфери.

Зміцнення та розвиток психічного здоров'я дітей є одним із пріоритетних завдань розвитку сучасної дошкільної освіти та розглядається як обов'язковий компонент загальноосвітньої програми дошкільної освіти.

Висновки до першого розділу

Питання емоційного інтелекту розглядаються в контексті загального інтелекту, його розвитку, соціалізації, навчання та виховання особистості та компетентності взаємодії. Емоційний інтелект як складна система відповідно до розумових частин та емоційних реакцій, щоб оптимізувати пізнавальну діяльність і різну поведінку зростає особистості в умовах життєдіяльності. Його вважають важливою характеристикою людини, яка проявляється в її здатності до пізнавальної діяльності та розуміти та узагальнювати емоції та почуття.

У дітей віком від 5 до 6 років такі компоненти феномену: усвідомлення себе та емпатія, яка дозволяє сприймати, розрізнити й виражати емоції за допомогою міміки, тембру й висоти голосу, бажання і почуття керувати своїми почуттями ; самоаналіз або саморефлексія, яка дозволяє встановити зв'язки між емоціями, судженнями, поведінкою та іншими явищами; саморегуляція

Розвиток емоційного інтелекту дитини у віці від п'яти до шести років відбувається в контексті афективної сфери, зокрема емоційних і вольових елементів. Чуттєвий рівень стримувати негативні стани, бути саморегульованим, залишатися збалансованим і розрізнити емоційні налаштування дорослих і однолітків щодо поведінки та дій. Таким чином, розуміння власних почуттів і емоцій, здатність контролювати їх, приймати рішення і вольова поведінка є основними компонентами емоційного інтелекту, які розвиваються в дошкільному віці. Прийняття рішення є зв'язком між ними:

з одного боку, це владність волі, а з іншого боку, залежить від самопочуття та виділення тривожності. Довільна, вольова поведінка є показником розвитку емоційного інтелекту, який залежить від емоційно-ціннісного ставлення до себе та усвідомлення себе.

Особливості емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку включають: дитина навчається виражати свої почуття соціально прийнятним способом; змінюється роль емоцій у діяльності дитини; формується почуття передбачення; формуються вищі почуття, такі як інтелект, моральність і естетика; з'являється здатність передбачити емоційні наслідки своїх дій; і дитина стає суб'єктом емоційних відносин, взаємодіючи з іншими.

Фізичний і соціальний світ потребують певних рівнів емоційного розвитку особистості, щоб успішно адаптуватися до змін. Наслідком цього розвитку вважається рівень розвитку емоційної компетенції дитини, який характеризується систематичним проявом її емоційних вмінь, знань, здібностей і особистих якостей для самостійного вирішення емоційних ситуацій. Таким чином, емоційний розвиток має вирішальне значення для повноцінного розвитку дитини, її адаптації до соціального середовища та готовності дитини до навчання у школі.

Основою корекційно-розвивальної програми для розвитку емоційної сфери є методичні засоби, пов'язані з особливостями розвитку дітей старшого дошкільного віку. Ці методичні засоби включають сюжетно-рольові ігри, літературні твори та казки (ігри-драматизації), рухливі ігри та ігрові вправи, психогімнастику, комунікативні ігри, етюди, міміки та пантоміміки.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ГРИ

2.1. Опис експериментального дослідження емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку

Методика констатувального етапу дослідження була розроблена на основі аналізу психолого-педагогічної літератури та оцінки практичної роботи з виховання емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку. Її ціль полягає в тому, щоб визначити характеристики прояву та ступінь сформованості цього утворення як важливої особистісної ознаки дітей у віці від п'яти до шести років. На етапі констатації було вирішено такі завдання: уточнити стандарти та показники для оцінки сформованості емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку; розробити комплексну стратегію діагностики явища, яке є відповідним предметом дослідження; охарактеризувати рівні розвитку емоційного інтелекту у досліджуваних у віці від п'яти до шести років.

Експеримент проводився у Переріслянському закладі дошкільної освіти (дитячий садок) «Золота рибка» Надвірнянського району Івано-Франківської області упродовж 2022 р. В експерименті взяли участь 30 дітей старшого дошкільного віку, з яких 15 були в експериментальній групі та 15 були в контрольній групі. Також взяли участь 9 вихователів і 30 членів родин досліджуваних.

У результаті констатувального експерименту ми зрозуміли, що емоційний інтелект є складовою частиною особистості та може бути впливаний вихованням.

Основними критеріями та показниками емоційного інтелекту для дітей старшого дошкільного віку є:

1. Емоційний спокій і віра в свій потенціал. Розуміння емоційних явищ і того, як вони впливають на поведінку та діяльність; ідентифікувати емоційні реакції, стани та почуття; залишатися врівноваженим і впевненим характер поведінки; довіра до свого досвіду; здатність робити висновки та аналізувати минулі помилки та досягнення; здатність підтримувати себе в складних і невизначених ситуаціях.

2. Ставлення до труднощів. Уміння впоратися з труднощами; здатність залишатися зосередженим і врівноваженим; і відсутність необґрунтованих прохань допомоги; відмовитися від непотрібних дій; самостійно знайти правильне рішення проблеми; і завершити почате.

3. Оцінювання своїх можливостей і результатів. Здатність оцінювати свою поведінку, дії, якості та досягнення; здатність бути критичним і критичність до себе; здатність оцінювати себе, визнавати власні помилки та захищати свої судження від зовнішнього тиску.

Ми оцінили інтенсивність прояву емоційного інтелекту, його стабільність і модальність, щоб визначити рівні впевненості у собі у дітей старшого дошкільного віку. Розробляючи методи діагностики досліджуваного явища, ми орієнтувалися на такі компоненти емоційного інтелекту:

- когнітивний (володіє знаннями про емоційні реакції власні й решти осіб, про емоційну врівноваженість, впевненість у собі, їх роль у житті людини та власній життєдіяльності; уявлення про самих себе як емоційноврівноважених і впевнених осіб, може назвати причини появи емоційної неврівноваженості та невпевненості та ймовірні шляхи вдосконалення своєї поведінки);

- емоційно-ціннісний (позитивно ставиться до себе як до емоційноврівноваженої та впевненої особи; радіє з приводу своїх чеснот і досягнень та переживає з приводу недоліків; поважає себе як умілу та оптимістичну особу; прагне досягти успіху та отримати схвалення значущих осіб; орієнтується в основних моральних цінностях);

– поведінковий (діє компетентно і конструктивно, добирає ефективні способи дій, сміливо береться за розв’язання проблем, що виникають, долає труднощі на шляху до мети; володіє навичками емоційно врівноваженої та впевненої поведінки; гідно виграє і програє; не хизується досягненнями перед іншими, не докоряє їм; доводить розпочате до кінця; адекватно оцінює свій та внесок однолітка у спільну діяльність).

Розроблено комплексну стратегію констатувального етапу дослідження, щоб врахувати кожен із вищезазначених елементів (когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового).

Тест «Розпізнавання емоцій» (за Т. Чередніковою) і дві тематичні бесіди були проведені, щоб з’ясувати, що знають старші дошкільники про емоційну врівноваженість і впевненість як важливі ознаки емоційного інтелекту. Більш детальна інформація про кожен із наведених методів.

Стимулюючий матеріал для методики «розпізнавання емоцій» складається з графічних зображень емоційних реакцій і станів персонажів до яких передбачені конкретні запитання. Максимальний бал – 10, а мінімальний – 6,44. Тест дозволяє виявити у дітей не лише здатність розуміти складні та прості емоції, але й здатність встановлювати причинно-наслідкові зв’язки між емоціями та подіями, які їм передували.

У наступному підході було використано бесіду «емоційна врівноваженість і впевненість поведінки», яка містила сім запитань, які були відкритими для відповідей. Ці запитання дозволили отримати інформацію про те, як діти старшого дошкільного віку розуміють поняття «емоційно-врівноважена» та «впевнена» людина, а також про те, чому ці поняття відрізняються один від одного, причини, через які людина довіряє.

До експериментальної та контрольної групи увійшли 30 дошкільників, кожен з яких відповідав на сім запитань. Загалом ми отримали 210 відповідей, які дозволили схарактеризувати адекватність, реалістичність і повноту знань досліджуваних про ознаки емоційного інтелекту як важливої особистісної ознаки протягом 5-6 років. На основі добровільності та доброзичливості бесіда

проводилася індивідуально з кожним дошкільником у звичних умовах життєдіяльності. Недостатність відповідей дозволила визначити різноманітність і широту уявлень дітей цього віку, але певним чином ускладнила обробку даних.

Наступним методом була бесіда «Який я?», яка містила п'ять запитань, відповіді на які дозволили нам вивчити особливості знань дітей старшого дошкільного віку про себе як врівноважених, впевнених або самодостатніх осіб, які відчувають невпевненість і невпевненість. Як і в попередньому випадку, вона проводилася індивідуально з кожною дитиною на основі добровільності, у звичних умовах 34 життя та в приємному середовищі. Три з п'яти запитань були закриті за характером, що дозволило отримати інформацію про тенденції у самооцінках дітей щодо своєї здатності поводитися впевнено, особливості їхньої поведінки під час зіткнення з труднощами та залежність поведінки від різних факторів, таких як складність виконуваного завдання, інтерес, настрої, якості особистості та допомога дорослих. Два запитання були відкритими за своєю природою, що дозволило отримати різноманітну інформацію щодо ступеня залежності активності дитини від найближчого для неї рідного дорослого та самооцінки недоліків, які гальмують впевненість у собі.

У експерименті було отримано 150 відповідей від 30 дошкільників, які відповідали на п'ять запитань. Аналіз того, наскільки вони адекватні, реалістичні, повні та обґрунтовані, доповнить інформацію, яку діти знають про те, як вони врівноважені та впевнені або нерівноважені та невпевнені.

Для отримання інформації про особливості самоставлення дітей старшого дошкільного віку щодо ознак емоційного інтелекту було використано два підходи: метод бесіди та ситуація, у якій досліджувані вибрали одне з трьох варіантів конструктивного завдання: складне, середнє складне та легке.

Увага експериментатора була зосереджена на визначенні типів ставлення до себе як врівноважених, впевнених або нерівноважених у бесіді

«Дорослі та самооцінка дитини». Дошкільникам було запропоновано відповісти на п'ять запитань; чотири з них були закритими, що означало, що вони мали можливість вибрати будь-який із запропонованих варіантів відповідей; а п'яте запитання було відкритим, що означало, що дошкільники могли дати самостійні та нестандартні відповіді. Як і в попередніх випадках, ця бесіда відбувалася індивідуально, у звичних умовах, на добровільній основі та в доброзичливій атмосфері.

Наступним методом було вирішено, наскільки складним буде виконання завдання. Експериментатор запропонував дошкільникам обрати з трьох різних варіантів виконання конструктивного завдання. Перший варіант складався з трьох деталей; другий варіант був дещо складнішим, складається з п'яти деталей; третій варіант був досить складним, складається з десяти деталей; і останній варіант був досить складним, складається з десяти деталей. Кожен дошкільник надає перевагу певному варіанту в залежності від свого ціннісного ставлення до себе, самоповаги та досвіду попередніх успіхів і невдач. У протоколах фіксуються кількість та послідовність обраних варіантів виконання конструктивного завдання; включеність у роботу (відразу чи через деякий час); впевненість у своєму виборі та конструктивних діях; звернення за допомогою (кількістю та характером: словом, поглядом); оцінка зробленого (адекватна чи неадекватна, обґрунтована); почуття гордості за досягнення.

Після вибору легкого або середнього завдання, потім складного; швидко включення до роботи, зосередженість на роботі, впевнені дії, відсутність страху, смілива поведінка в складних ситуаціях, відчуття гордості за досягнення в кінці роботи демонструють прагнення дитини досягти успіху, мати високу думку про себе та позитивне ставлення до себе. Коли дошкільник обирає середній варіант, це свідчить про обережне ставлення до роботи, побоювання щодо того, що він не зможе впоратися зі складним завданням, прагнення перестрахуватися та прагнення досягти рівня успіху, за яким можна буде поважати себе. Вибір легкого завдання демонструє 36 неврівноваженості

та невпевненості дошкільника, звичку занижувати свої можливості та прагнення уникати неуспіху замість того, щоб досягти успіху.

У період з 5 до 6 років досліджувані перебували у закладі дошкільної освіти в різних життєвих ситуаціях (на заняттях практичного характеру, у ігрових ситуаціях з однолітками, виконуючи завдання).

Експериментатор спостерігав за проявами їхньої впевненої-невпевненої-самовпевненої поведінки та виявив наступне: уміння поводитися впевнено на всіх етапах діяльності — орієнтовному, виконавському та результуючому; здійснювати оптимістичні прогнози щодо успішного досягнення мети; мобілізуватися на долавання труднощів, не звертаючись за допомогою до дорослого без об'єктивної необхідності; діяти зосереджено

Здійснено два сеанси спостереження за кожним учасником експерименту та контрольної групи. У результаті було створено 64 протоколи, які дозволили визначити, чи є у них тенденція до врівноваженої та впевненої поведінки в різних сферах діяльності та умовах їх організації.

Робота з вихователями ЗДО з метою визначення впливу суспільного виховання на розвиток впевненості у собі у дітей старшого дошкільного віку було проведено аналіз планів педагогічної роботи, спостереження за тим, як педагоги реагували на прояви впевненості, невпевненості та самоувереності дітей, і проведено анкетування. Ви можете знайти більше інформації про кожен з наведених вище стратегій.

Аналіз річних планів роботи педагогів, поточних і планів роботи з батьками дошкільників дозволив отримати інформацію про те, наскільки відображена проблема впевненості у собі, чи вказано в них напрям виховної роботи з дошкільниками та членами їхніх сімей; наскільки систематично плануються заходи педагогів для формування ознак емоційного інтелекту та корекції неврівноваженої та невпевненої поведінки; які методи та стратегії використовуються для

Наступним методом є спостереження за тим, як викладач реагує на емоційний інтелект дітей. Спостереження здійснювалися під час занять,

спілкування дошкільників і виконання ними завдань. Ми виявили, чи звертає вихователь увагу на прояви неврівноваженої поведінки у дітей віком від 5 до 7 років, чи хвалить самостійну та впевнену поведінку дітей цієї вікової групи, чи підтримує їхнє бажання долати труднощі, доводити розпочате до кінця, довіряти своєму досвіду та не губитися в нових ситуаціях.

У опитуванні було шість запитань закритого типу. Ми надали перевагу цьому типу опитування, оскільки він дає кілька переваг. По-перше, це зосередить увагу респондентів на головному, а не спонукає їх давати широкі та схематичні відповіді; по-друге, закриті запитання уніфікують дані, що полегшує обробку; і по-третє, це дозволяє отримати інформацію про те, наскільки педагог сформований у певних тенденціях до аналізу та оцінювання.

Мета опитування полягала в тому, щоб дізнатися про переконання педагогів щодо важливості уміння поводитися врівноважено і впевнено; показники такої поведінки; особливості поведінки вихованців у складних або дискомфортних для них ситуаціях; їхнє власне ставлення до виховання дітей з ознаками емоційного інтелекту; і методи та стратегії роботи, які вони вважають ефективними для виховання дітей.

Робота з батьками включала спостереження за взаємодією з дітьми щодня, коли батьки приводили своїх дітей до ЗДО, а потім приходили за ними додому. Характер спілкування 38 рідних дорослих з синами (доньками), їх поведінка та те, як вони керують діяльністю дитини, а також типові сімейні вказівки, вимоги та висловлювання на адресу дошкільників дозволили отримати інформацію про звичну поведінку партнерів (рідного дорослого та дитини віком від 5 до 7 років), а також характер їхніх взаємин у сім'ї, ортодоксальний, демократичний або ліберальний.

Крім того, батькам було надано опитування, яке складалося з п'яти запитань закритого типу. Запитання були спрямовані на визначення конкретних елементів, пов'язаних із вихованням ознак емоційного інтелекту у дошкільників. Зокрема, ми з'ясували, чи вважають батьки впевненість у собі важливою якістю дитини дошкільного віку; чи оцінюють вони здатність своєї

дитини поводитися конструктивно, врівноважено та впевнено в незнайомих і складних ситуаціях; чи оцінюють вони свої типи реакцій на надмірне самовихваляння та прояви емоційної неврівноваженості та невпевненості; і чи вважають батьки, що найкраще для дитини

У ході опитування було отримано та проаналізовано 210 відповідей від 30 членів родин — батьків і старших поколінь. Для спрощення процесу аналізу на кожне запитання було запропоновано кілька варіантів відповідей, а респондентам було запропоновано вибрати відповідь, яка найбільше відповідала їхній звичайній поведінці в сім'ї.

Для отримання даних ми використали комплексну методологію дослідження, описану вище, яка спрямована на різнобічне вивчення особливостей розвитку ознак емоційного інтелекту у старших дошкільників: реалістичності та повноти знань старших дошкільників про ознаки емоційного інтелекту; вміння цінувати себе та поважати за свої чесноти; ступінь розвитку конструктивної, врівноваженої та впевненої поведінки у звичних умовах життя; вплив сімейного та суспільного виховання на розвиток дітей старшого дошкільного віку; система основних цінностей і пріоритетів; і типовий стиль поведінки досліджуваних дітей.

Аналіз даних із спостережень, індивідуальних бесід і експериментальних завдань старших дошкільнят показав, що емоційний інтелект був врівноважений і впевнену поведінку як характеристику особистості.

Ми орієнтувалися на такі критерії, щоб визначити, наскільки розвинені ознаки емоційного інтелекту у дітей віком від п'яти до семи років. Ці критерії включали здатність дітей ідентифікувати емоційні реакції, включаючи складні та прості почуття та емоції; здатність демонструвати адекватні емоційні прояви в поєднанні з довірою до себе та розрахунком на самого себе; позитивний настрій і оптимістичне ставлення до труднощів; і адекватна

Окрім вищезазначених критеріїв оцінки, ми досліджували дані експерименту щодо інтенсивності, модальності (+ або -), стабільності їх

прояву в різних життєвих ситуаціях і гармонійності їх поєднання. У період від п'яти до семи років дослідження властивостей емоційного інтелекту виявилася висока інтенсивність, позивна модальність і стійкість прояву критеріїв, що свідчить про те, що кожен критерій має тенденцію зберігати високі показники незалежно від змісту, складності завдання та умов організації діяльності. Неврівноваженість поведінки та дисгармонія були ознаками недостатнього або низького розвитку ознак емоційного інтелекту у старших дошкільників.

Спочатку ми виявили, що багато дітей віком від 5 до 6 років мають проблеми з розумінням і розуміння простих і складних емоцій і їх експресивних проявів. На основі вищезазначеного тесту на сорок розпізнавань емоційних явищ ми визначили, що різні групи досліджуваних мали різні рівні усвідомлення емоційних реакцій (рис. 2.1).

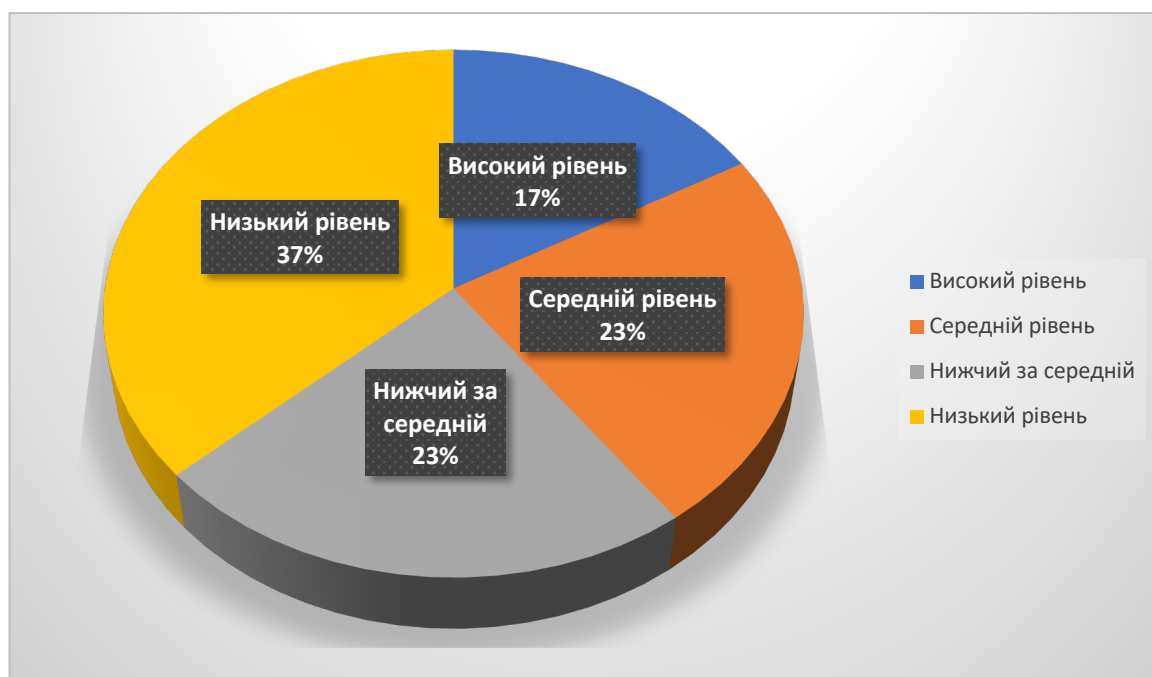

Рис. 2.1. Рівні розуміння простих і складних емоцій дітьми старшого дошкільного віку

Як ми бачимо, старші дошкільники мають чотири рівні розуміння емоційних реакцій. Більшість учасників дослідження мають середні або нижчі за середні можливості усвідомлення простих і складних емоцій (відповідно по 23 відсотків) Тим часом 37% досліджуваних мали низькі здібності, а 17% мали високі здібності. Таким чином, 83% вибірки мали недостатньо розвинені процеси ідентифікації емоцій і почуттів у себе та інших людей на основі міміки та експресії. На нашу думку, це шкодить емоційному інтелекту. Щоб отримати повне розуміння рівня розвитку феномену, ми проаналізуємо додаткові дані.

У ході спостережень було виявлено, що досліджувані віком від п'яти до шести років значно відрізнялися за рівнем і складністю знань, ціннісними поглядами на себе, емоційним настроєм (радісним, спокійним або похмурим, напруженим), самостійним або залежним способом поведінки в складних обставинах. Здатність довіряти собі, розраховувати на власні сили, емоційний досвід і самооцінка були найслабше розвинені у більшості досліджуваних старшого дошкільного віку. Це свідчить про те, що потрібна спеціалізована робота з різними групами досліджуваних у віці від п'яти до шести років, у яких ознаки емоційного інтелекту розвинені недостатньо або з'являються спонтанно.

Важливо підкреслити, що більшість досліджуваних зазначеного віку, які мали недостатню сформованість ознак емоційного інтелекту, загальмовували свою активність у складних, важких або складних ситуаціях, відволікалися, очікували допомоги дорослих або зверталися за нею, були імпульсивними, повторювали невдалі спроби, були роздратовані або навпаки хотіли закінчити те, що розпочали.

Чотири групи досліджуваних були створені на основі вищезазначених критеріїв і елементів у спостереженнях за дітьми старшого дошкільного віку. Перша група включала дітей із високою інтенсивністю, позитивною модальністю та стійкістю до показників, а також збалансованістю компонентів. Друга група включала дітей, які мали близькі показники, але

були дещо нижчими та не такими стабільними. Третя група включала дітей, які у співставленні даних бесід із даними спостереження дозволить оцінити, наскільки їхні уявлення про досліджувану якість корелюють з власною поведінкою в складних ситуаціях.

Найскладнішими запитаннями, які виникали у дітей старшого дошкільного віку, були пов'язані з концепцією врівноваженості та необхідністю порівняти прояви неврівноваженої та врівноваженої поведінки. На думку більшості старших дошкільників, така людина «хоробра, смілива, нічого не боїться, вірить у себе, має власну думку, має багато друзів, допомагає іншим». Більшість дітей у віці від п'яти до шести років вказали на такі ознаки, як «боязкість, вагання, недовіра своїм можливостям, залежність від допомоги інших, сором'язливість», щоб підтвердити своє визначення «неврівноваженої людини». У порівнянні з першим, складність визначення суті поняття «неврівноважена людина» вказує на появу неправильних відповідей, таких як «неслухняна», «недобра» тощо.

Дослідження, проведене серед дітей старшого дошкільного віку, показало, що дорослі найчастіше схвалюють їх за допомогу та слухняність. Як відомо, дитина, яка врівноважена та впевнена у собі, активна, але слухняність не є однією з її основних якостей. З цього можна зробити висновок, що батьки не вважають упевненість у собі дитини найважливішою якістю, не звертають на неї уваги та не хвалять її за те, що вона має здатність поводитися впевнено в складних обставинах.

Це підтверджується тим фактом, що понад половина батьків звинувачують і карають своїх дітей за невиконання. Встановлено, що мама користується найбільшою довірою у дошкільників, а тата довіряють переважно хлопчикам. Дошкільники довіряють дорослим, які демонструють почуття любові, відданості та жалю, а також готовність допомогти та підтримати в складних ситуаціях. Згідно з результатами бесіди, 65% дітей віком від п'яти до шести років повністю довіряють своїм батькам. 35% дітей

старшої школи пояснили свою недовіру тим, що дорослі не завжди виконують свої обіцянки, обмежують їхні бажання або карають їх.

З одного боку, дискусії дозволили визначити пріоритети дітей старшого дошкільного віку, особливості уявлень про впевненість як важливу характеристику особистості та оцінку впливу батьків на дітей. З'ясувалося, що дошкільники значно відрізняються за рівнем знань, здатністю аргументувати свої ідеї, самооцінкою врівноваженості та неврівноваженості та впевненості.

Включення даних бесід і спостережень дозволило порівняти уявлення досліджуваних і поведінку в реальному житті в ЗДО гармонійне поєднання розуміння явища, самого себе та взаємодії в сім'ї та Реальна поведінка дозволила визначити чотири рівні розвитку емоційного інтелекту у дітей у віці від п'яти до шести років: високий, оптимальний, середній і низький.

Високий рівень. Має чітку уяву про емоції, як складні, так і прості, розуміє їхню роль у житті та обирає нові, складні завдання, які сприяють здоров'ю; налаштований на позитивний успіх з того, що він робить; обґрунтовує значні передбачення своїми попередніми досягненнями; мобільно починає діяти, як виконавець є самостійним, цілеспрямованим, наполегливим; поводить врівноважено, компетентно; прагне досягти успіху; мобілізується на додання труднощів, звертається до дорослого за допомогою лише в разі необхідності.

Оптимальний рівень. В цілому правильно визначає складні та прості емоції, розуміє, як вони відіграють роль у житті людини, знає про емоційні стани себе самого, обирає не надто складне завдання, яке гарантує успіх; його успішне виконання береться і за складне; він включається в роботу швидко, але прогнозує результати обережно; він відчуває труднощі в обґрунтуванні своїх думок; він поводить достатньо врівноваженим, але коли він стикається з труднощами, він починає відволікатися і докладає зусиль для мобілізації на їх додання та доведення розпочатого до кінця; він іноді просить дорослого підтвердити свої дії та допомогти.

Середній рівень. Включається в роботу повільно, сумнівається у прийнятті рішень і виборі конкретних способів дій; важко розрізнити складні та прості емоції, але розуміє, про життя людини, знає про її емоційні стани; оцінює себе як невпевненого та ухильного; діє обережно, повільно, періодично вдивляючись у обличчя дорослого, щоб переконатися, чи він правильно вчиняє; характер врівноваженої поведінки значною мірою визначається складністю та змістом завдання, інтересом до нього, настроєм, ситуацією зіткнення з труднощами; спонукає звернутися за допомогою та підтримкою.

Низький рівень. Прагне не стільки досягти успіху, скільки запобігти невдачам і негативним оцінкам дорослих; прогнози щодо складних і простих емоцій часто є неправильними, але розуміє їх роль у житті людини, яка знає про свої емоційні стани; передбачає власні досягнення та демонструє помітну тривожність; здебільшого інертний у роботі, неврівноважений у поведінці та діях; чекає допомоги та схвалення за свої дії; боїться труднощів: якщо він стикається з ними, він втрачає інтерес до виконуваного завдання та може залишити його незавершеним.

На основі узагальнення всіх емпіричних даних (рис. 2.2.) описує прояви когнітивного, емоційноціннісного та поведінкового компонентів емоційного інтелекту представників чотирьох виділених рівнів констатації дослідження ступеня розвиненості явища на момент початку експерименту.

Дані показують, що вихідні показники двох груп відрізняються незначно. Навіть можна сказати, що дошкільники, віднесені до КГ, мали дещо кращі показники на всіх рівнях, за винятком невеликого.

Як наслідок, 65% дітей старшого дошкільного віку з ЕГ і 62% дітей з КГ демонструють низький або недостатній рівень емоційного інтелекту. Це є ознакою занепокоєння, оскільки ці дошкільники незабаром потраплять до школи, нового широкого середовища, де згадана якість є надзвичайно важливою. У констатувальному експерименті було виявлено кілька основних факторів домінування у дітей тієї чи іншої міри емоційного інтелекту. Ці фактори включають надмірну опіку та контроль дорослих, що призводить до

того, що діти старшого дошкільного віку починають розраховувати на інших і залежати від їхньої допомоги; зловживання дорослими вимогами, обмеженнями та різними формами регулювання життєдіяльності дітей у ЗДО.

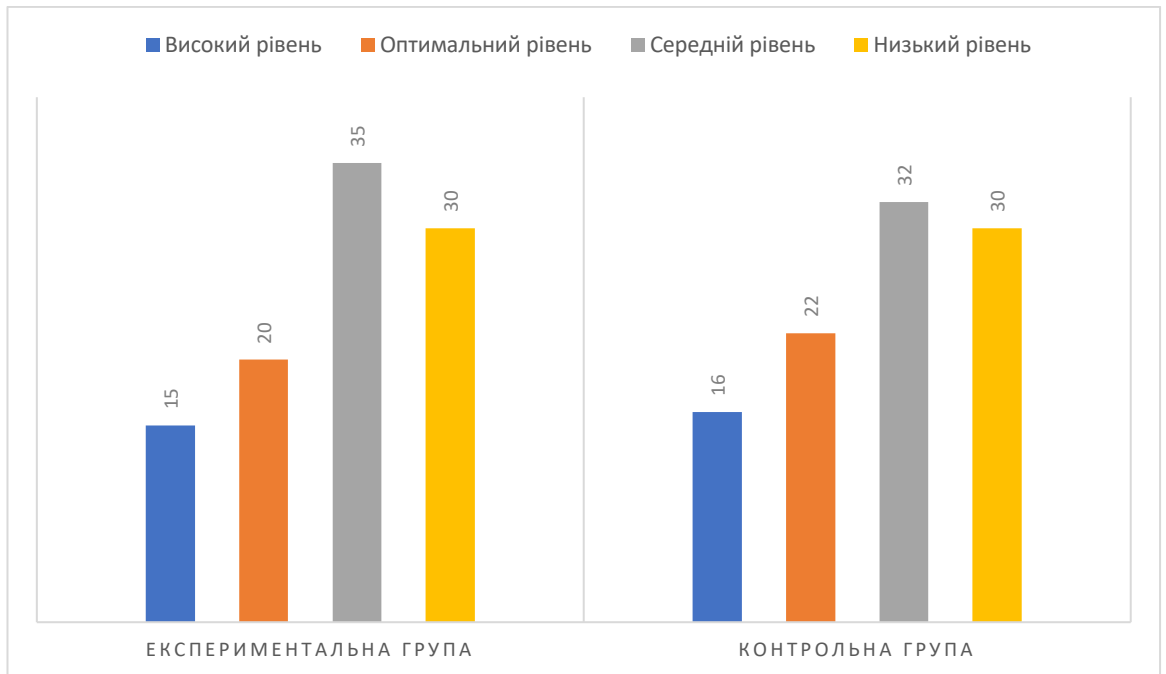

Рис. 2.2. Розвиток емоційного інтелекту експериментальної та контрольної групи (%)

Відповіді вихователів на питання про кількість неврівноважених і емоційно врівноважених дітей у групі виявилися надзвичайно неоднорідними. На нашу думку, результати показують три речі. По-перше, вихователі оцінювали ймовірність відмінностей у поведінці дітей у різних групах. По-друге, більшість дітей старшого дошкільного віку демонстрували ситуативну, нестабільну поведінку в різних діяльностях та умовах організації. По-третє, педагоги не були достатньо обізнані з критеріями та показниками, які вказують на емоційно врівноважену.

Таким чином, доцільно організувати відповідну роботу з дошкільниками та педагогами на етапі формування вказаних елементів проблеми. Усі вихователі визнають важливість емоційного інтелекту для щасливого та успішного життя. Тим не менш, важливо зазначити, що шоста частина

опитаних оцінила цю властивість як «не дуже важливу». Це свідчить про те, що існує необхідність проведення відповідної консультативної та навчальної роботи з ними.

З'ясувалося, що дві третини респондентів вважають, що впевненість у собі є головним напрямком у планах роботи, а третина вважає, що це незначно. Це свідчить про те, що вихователі мають здатність думати про свою освіту та критично ставитися до себе. Крім того, це підкреслює, наскільки важливо, щоб вихователі формували зв'язок між тим, як вони бачать речі, і тим, як вони виховують у дітей впевненість у собі.

За словами вихователів, це дещо перебільшено, коли йдеться про те, щоб підбадьорити неврівноважених дітей і висловити довіру їхнім можливостям.

Тривожить той факт, що близько 8% вихователів визнають, що не звертають уваги на прояви неврівноваженості або інертності у дітей, що негативно позначається на їхньому подальшому розвитку особистості. У процесі формування експерименту цьому питанню потрібно буде приділити достатню увагу.

Опитування показало, що половина вихователів глибоко поблажливо ставляться до інертності у поведінці дошкільників, вважаючи це віковою особливістю. Це викликало тривогу. Деякі з них навіть підтримують цю схильність у дітей. У дошкільному віці неправильно поблажливо ставитися до того, щоб мати хорошу самооцінку. Це неправильно, оскільки провідні експерти вважають, що дошкільний вік є періодом реального формування особистості людини. Цей підхід потребує пояснень і підтримки.

Відповіді на останнє запитання анкети показують, що вихователі не приділяли достатньо уваги розвитку адекватної і водночас життєдайної самооцінки у старшому дошкільному віці. Більшість вихователів вважають, що зовнішні фактори, такі як читання художньої літератури, перегляд мультфільмів, проведення бесід і обговорення наслідків певної поведінки, сприяють розвитку врівноваженої та конструктивної поведінки дітей.

Таким чином, у констатувальному експерименті були визначені проблемні моменти у виховній роботі. Ці проблеми були основою для формування експерименту. Тепер доцільно порівняти відповіді педагогів на подібні запитання в анкеті батьків досліджуваних у віці від п'яти до шести років.

Можна зробити кілька узагальнень на основі якісних даних відповідей батьків на запитання анкети. Зокрема, було виявлено, що дві третини батьків вважають, що емоційний інтелект має вирішальне значення для розвитку особистості. Тим не менш, третина опитаних вважала його неважливим для життя властивістю, а також менш важливим у порівнянні з самостійністю, добротою та сором'язливістю (ймовірніше за все ці батьки пов'язали конструктивні, врівноважені дії з негативною поведінкою). Це підкреслює важливість організації роботи з батьками цієї групи з метою поглиблення їхніх знань про здатність поводитися врівноважено та його роль у житті.

За даними дослідження, 62,5% батьків реагують на неврівноважену поведінку свого дитини, підбадьорюючи та висловлюючи свою довіру до її можливостей. З іншого боку, понад третина інших членів родини або не звертають уваги на ці прояви уваги, або докоряють дитині за її відважність, або просто допомагають дитині з її труднощами. Ці методи керування діяльністю дитини у віці від п'яти до шести років є найбільш шкідливими для розвитку в неї емоційно врівноважених дій.

Показовими виявилися дані щодо того, як батьки ставляться до проявів інертності сина або доньки. Лише десять відсотків рідних дорослих доводять дитині, що її поведінка безпідставна. Дев'яносто відсотків інших або спокійно ставляться до таких проявів дитини, вважаючи, що вони з часом зникнуть (47,5%), радіють таким проявам дитини (22,5%), неправомірно плутають їх з врівноваженістю, або соромляться дитини (10%). Таким чином, під час формувального експерименту необхідно буде створити пам'ятки для батьків, які пояснюють різницю.

Понад половина людей, які брали участь у дослідженні розвитку емоційного інтелекту, надали перевагу читанню художньої літератури та перегляду мультфільмів. Лише п'ята частина опитаних батьків визнала, що спостереження за тим, як їхня поведінка впливає на інших людей і формування в них адекватної самооцінки є важливими факторами впливу на особистісне зростання дитини.

2.2 Програма розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку засобами гри

Результати констатувального етапу дослідження дозволили зробити висновок, що для покращення властивостей емоційного інтелекту старших дошкільників необхідні спеціальні форми виховних впливів. Це означало, що як сім'я, так і базовий заклад дошкільної освіти повинні мати сприятливі умови.

Мета формувального експерименту полягає в тому, щоб створити, випробувати та впровадити педагогічні умови та методи виховання, які дозволять дітям старшого дошкільного віку довіряти своєму емоційному досвіду.

Завдання, що вимагаються для формувального експерименту: розробка та визначення основних принципів організації формувального експерименту; визначити та реалізувати педагогічні умови для формування ознак емоційного інтелекту у старших дошкільників; розробити метод, який допоможе створити досліджуване явище; визначити, наскільки ефективні умови навчання та виховання для дітей у віці 5-6 років щодо властивостей емоційного інтелекту.

Наші дії були розроблені відповідно до трьох векторів: дітей віком від п'яти до шести років, їхні батьки та вихователі. Це дозволило використовувати комплексний підхід до формування конкретної основної якості особистості.

На етапі створення особливого значення ми приділили велику увагу застосуванню особистісно орієнтованого підходу. Він наголосив на тому, що

дошкільника потрібно ставити на перше місце та враховувати в виховному процесі, індивідуальні характеристики кожного.

Для покращення показників рівнів сформованості емоційного інтелекту у досліджуваних у віці від 5 до 6 років було запропоновано такі освітні заходи, як поглиблення знань дітей про емоційну врівноваженість та впевнену поведінку, її значення в житті та ефективні методи розвитку; навчання дошкільників демонструвати свої емоції, почуття та здатність адекватно оцінювати свої можливості, налаштовуватися на позитивний настрій і бути готовими долати труднощі; підтримка того, щоб батьки та вихователі оцінювали здатність дітей демонструвати емоційну врівноваженість і готовність до більш високих моральних якостей.

Ми організували життєдіяльність дошкільників у ЗДО таким чином, щоб вони могли отримувати інформацію в різних формах, зв'язках і залежностях відповідно до цієї педагогічної ситуації. Ми спиралися на природну допитливість дітей цього віку, їхню високу активність у навчанні та бажання отримати схвалення дорослого.

Результати констатувального етапу роботи показують, що у старших дошкільників недостатньо розвивається життєдіяльність у сім'ї та дошкільному закладі за стандартними умовами.

З цієї причини мета формувального експерименту полягала в тому, щоб впровадити в практику вищезазначені принципи та педагогічні умови, організувати виховну роботу та вибрати відповідні методи навчання. Формувальний вплив для дітей включав диференційовану роботу з представниками кожного з виділених на етапі констатації рівнів сформованості проявів емоційного інтелекту, а також комплекс заходів, спрямованих на всю експериментальну групу. У процесі роботи з дітьми дошкільного віку використовувалися як традиційні, так і сучасні підходи та методи.

Система виховних впливів на дітей навчила їх розраховувати на самих себе (швидко включатися в роботу, аналізувати попередні успішні досягнення,

підтримувати себе у складних ситуаціях); оптимістично ставитися до труднощів (не губитися, не дратуватися у ситуаціях неуспіху, заспокоювати себе, докладати зусиль для долання труднощів і досягнення мети); адекватно оцінювати свої можливості та результати діяльності (аналізувати свої).

У формувальному експерименті взяли участь 16 дітей старшого дошкільного віку, упродовж лютого-червня 2023 р.

У формувальному експерименті було застосовано різноманітні методи, які відповідали кожній з вищезазначених педагогічних умов, щоб оптимізувати навчальний процес.

Педагогічні умови та методи роботи під час формувального експерименту:

- збільшити знання дітей про те, що таке емоційна врівноваженість і впевнена поведінка, а також про те, наскільки вони важливі в житті та позитивні методи розвитку (бесіда, читання художньої літератури, перегляд мультфільмів, складання казок);

- навчання дітей демонструвати свої емоції та почуття та правильно оцінювати свої можливості, позитивний настрій і здатність долати труднощі (театралізація, вправи);

- сприяння оцінці важливості батьків і педагогів на розвиток здібностей дитини до емоційного спокою та налаштованість на вищі моральні якості (рекомендації для вихователів та батьків, круглі столи, тренінг для вихователів).

З метою впровадження першої педагогічної умови було використано такі методи, як читання художніх творів, збагачення знань дітей про емоційну врівноваженість і впевнену поведінку, її значення в житті та ефективні засоби розвитку, вигадкування різних історій, переглядання мультиплікаційних фільмів, щоб обговорити їх, і шість тематичних бесід.

Використання мистецьких творів. Дорослі працюють разом, щоб зібрати оповідання, вірші та казки, у яких герої висловлюють свої емоції та почуття та демонструють врівноважену конструктивну поведінку. Зміст емоційних

реакцій і особливості поведінки героїв з розвиненим емоційним інтелектом уточнюються під час обговорення з дітьми, описувати оповідання та казки. Експериментатор пропонує дітям скласти казочку або оповідання (усього 2-3) про врівноважену поведінку, сміливість, розповісти її (його), проаналізувати якості, дії та поведінку головного героя, порівняти з собою та зробити самостійні висновки.

Мультфільм. Експериментатор або вихователь переглядає мультиплікаційні фільми (усього 2-3), у яких персонажі демонструють конструктивну поведінку, врівноваженість, здатність подолати страх, здатність впоратися з невірноваженими діями або непевними діями. Переглянуте колективне обговорення має на меті підкреслити важливість сміливої та впевненої поведінки для успішного вирішення проблем.

Бесіда. Для формування експерименту планувалося провести кілька зустрічей. Мета: навчити дітей більше знати про свої сильні сторони та слабкі сторони, довіряти своєму досвіду та не губитися, коли проблеми виникають. Бесіди були інтерактивними, що дозволяло людям обмінюватися думками, підтримувати розмову, дискутувати та відстоювати свої точки зору. У розмові обговорювалися такі питання: «Який я?», «Як подолати невпевненість і самовпевненість?», «Чому я подобаюся собі?», «Що мені не подобається в собі?», «Що подобається дорослим і товаришам?», «Що не подобається іншим?» У протоколах були записані вербальні, афективні та мімічні реакції дітей, а також характеристики поведінки, а також тональність висловлювань. Більш детально про кожну бесіду.

«Хто я?» Вихователь працює з дітьми, щоб уточнити поняття «впевнений», «невпевнений», «самовпевнений» і з'ясувати, чому одні діти врівноважені та довіряють собі, а інші невірноважені; визначити, кому з них легше досягти успіху в житті, а кому важче, і чому; визначити, коли виявити впевненість у собі легше, а коли важче; і навчити дітей. Дорослий пропонує кожному дошкільнику з'ясувати свою точку зору та аргументувати її.

Як подолати інертність і неврівноваженість Педагог обговорює з дошкільниками такі питання: від чого залежить врівноваженість або неврівноваженість під час зіткнення з труднощами (уміння аналізувати та об'єктивно оцінювати складність завдання; довіра своїм можливостям і досвіду; здатність підтримувати та заспокоїти себе у складних ситуаціях; здатність подолати страх і мобілізуватися на досягнення мети; і як навчитися бути сміливим, рішучим і наполегливим.

«Що мені подобається у собі?». Педагог пояснює, що кожен має сильні сторони та чесноти, які дозволяють йому виявляти повагу до себе та бачити очікувати поважного ставлення від інших. Дорослий дозволяє кожній дитині відчувати, що їй подобається. Є багато чеснот.

Вихователь спільно з дітьми віком від п'яти до шести років вказують на якість, яку варто схвалювати, якщо дитина уникає відповіді або використовує відповіді типу «Я всім для себе гарний» або «Я зовсім не подобаюся». Важливо запам'ятати та розглянути, які добродієності згадуються дітьми найчастіше, а які взагалі не згадуються. Цікаво дізнатися, чи поєднуються чеснот, сміливість і впевненість, які важливі для дітей.

«Що мені не подобається в собі?». Учитель починає розмову, сказавши, що кожна людина має свої недоліки, незалежно від розміру. Для того, щоб вони зникли, ви повинні їх зрозуміти та змиритися з тим, що вони є. У цьому випадку педагог радить малечі проявити критичність мислення та розглянути свої недоліки.

Педагог звертає увагу на форму їхніх висловлювань, відзначає, хто самостійно називає свої недоліки, а хто звертається до дорослих («Мама каже...», «Тато вважає...»), і відображає їхні думки.

«Чим мені подобаються дорослі та друзі?». Заохочує дітей бачити себе очима інших, бути приємним іншим, мати впевненість у собі та бути сміливими як соціально затребуваними якостями. Обговоріть з дошкільниками, які якості подобаються батькам, вихователям і друзям.

Підсумуйте, чи додали ви сміливість і впевненість у себе до списку якостей, які дорослі та однолітки схвалюють і цінують.

«Чим я не подобаюся іншим людям?» Мета бесіди полягає в тому, щоб привернути увагу дошкільників до якостей, які не подобаються їм батьками, вихователями та друзями; визначити, чи вони зазнали найбільш неприємних страхів і невпевненості в собі; і спонукати їх позбутися їх. Вихователь пропонує дітям подумати про те, чим кожен особливо неприємний для дорослих і друзів, а також чому саме, і як усунути ці небажані якості.

З метою досягнення другої педагогічної умови, яка передбачає оптимізацію виховного процесу, дошкільники повинні навчитися демонструвати свої емоції та почуття, а також адекватно оцінювати свої можливості, мати позитивний настрій і бути готовими долати труднощі.

Театралізація. Експериментатор (вихователь) організував дві-три театралізовані вистави на теми відомих казок, у яких сміливі діти грали зайчиків та інших небезпечних тварин, а небезпечні персонажі, такі як вовки, лисиці, лева, слона, ведмедя. Це розширило репертуар поведінки, розширило характеристики сміливих і боязких героїв, підвищило впевненість і навчило долати труднощі та знаходити вихід із складних ситуацій.

Вправи. Упродовж формувального експерименту вправи проводилися раз на тиждень. Дітям пропонувалося відтворювати міміку, жести, рухи, дії та інтонацію висловлювань сміливої та врівноваженої людини, порівнюючи їх з відповідними проявами боязкості та неврівноваженості, а також висловлювати свої думки щодо впливу такого поводження на оточуючих.

Впровадження третьої педагогічної умови у дошкільників віком 5–7 років сприяло оцінці батьків і вихователів знань дітей про те, як проявляти емоційну врівноваженість і налаштовуватися на вищі моральні цінності. Для цього було використано різні підходи, включаючи тренінги для вихователів, круглий стіл для батьків і пам'ятки для дорослих, які містять методичні рекомендації щодо методів, форм і

Тренінг для педагогів. Мета тренінгу «Чи легко бути врівноваженим?» полягала в тому, щоб вихователі дошкільного закладу розширили та систематизували свої знання про те, що важливо для успішного життя мати врівноважену та конструктивну поведінку. Вони також повинні були навчитися розрізняти ознаки врівноваженості та невірноваженості та визначити, як вони відрізняються один від одного. У процесі тренінгу учасникам було надано різні ролі: одного призначили «вихователем», а інших призначили «дошкільниками – врівноваженими – невірноваженими». Для ефективного керівництва поведінкою конкретних груп дітей старшого дошкільного віку були розроблені методи та стратегії «вихователя». Обговорення доцільності-недоцільності використаних методів, форм, прийомів, засобів і реакцій покращило практичний досвід педагогів. Оцінки стали кращими, а пояснення причин і наслідків конкретної поведінки було чіткішим.

Круглий стіл із залученням батьків. Мета полягала в тому, щоб покращити знання представників сімей щодо змісту та технологій розвитку ознак емоційного інтелекту та попередження невірноваженості у дошкільників. Учасники могли активно брати участь у круглому столі, обговорювати поточні проблеми та «програвати» свої звичні ролі. Це підвищило усвідомлення батьків щодо бажаних і небажаних способів поведінки, якими вони повинні діяти, коли їхня дитина стикається з проблемами. Це також спонукало їх переосмислити традиційні способи реагування на успіх і невдачу, а також спонукало їх бути готовими оволодіти сучасними технологіями розвитку емоційного інтелекту у дітей віком від п'яти до семи років. В кінці круглого столу кожен член сім'ї отримав пам'ятку, яку вони могли використовувати, коли дитині потрібна їхня допомога.

Рекомендації для вихователів та батьків. Зміст пам'ятки дозволив віднести дітей (дитину) до тієї чи іншої категорії завдяки показникам поведінки врівноважених і невірноважених дошкільників. Виховання дітей різних категорій: не втручайтеся передчасно, відволікайтеся від зосередженої

роботи або допомагайте опосередковано, лише коли це об'єктивно необхідне. Доцільно дозволити їй самостійно діяти, ризикувати, приймати власні рішення та приймати рішення.

Таким чином, комплекс методів формування, описаних вище, був спрямований на оптимізацію виховного процесу в сім'ї та дошкільному закладі, а також на розвиток емоційного інтелекту у дітей 5-6 років і запобігання неврівноваженій, неконструктивній поведінці.

2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження

Завершальним етапом дослідження був контрольний експеримент, мета якого полягала в тому, щоб порівняти рівні розвиненості ознак емоційного інтелекту у дітей у віці від п'яти до шести років на початковому та завершальному етапах.

У формувальному експерименті було виявлено, що використання методу оптимізації виховного процесу, спрямованого на розвиток у досліджуваних конкретної особистісної характеристики та перевірку наукової гіпотези, було ефективним.

Ті самі дослідники, що й на констатувальному етапі експерименту, взяли участь і на контрольному. Було використано широкий спектр методів, подібних до тих, що використовувалися на констатувальному етапі.

Мета контрольного етапу експерименту полягала в тому, щоб визначити, наскільки змінилися прояви емоційного інтелекту в контексті особистісного інтегративного розвитку дітей у віці від п'яти до шести років.

На контрольному етапі у дошкільників ЕГ було виявлено підвищення знань про емоційний інтелект і його вплив на людину. Це дає підстави стверджувати, що застосовані методи були ефективними. Результати підтвердили, що знання про властивості емоційного інтелекту, реальні та нереальні загрози, наведення прикладів і поведінку врівноважених і неврівноважених людей було послідовно й систематично використано в

діяльності дітей. Це значно підвищило їхню здатність аналізувати та адекватно оцінювати характер своїх емоційних проявів у поведінці та в різних видах діяльності та умовах.

У результаті порівняння даних констатувального та контрольного експериментів було виявлено, що знання дітей про емоційний інтелект, а також те, як вони їх використовують у реальному житті, були важче піддаватися впливу виховання. Результати контрольного експерименту показали, що зміни в емоційно-ціннісному ставленні дошкільників до емоційного інтелекту як важливого особистісного надбання були позитивними.

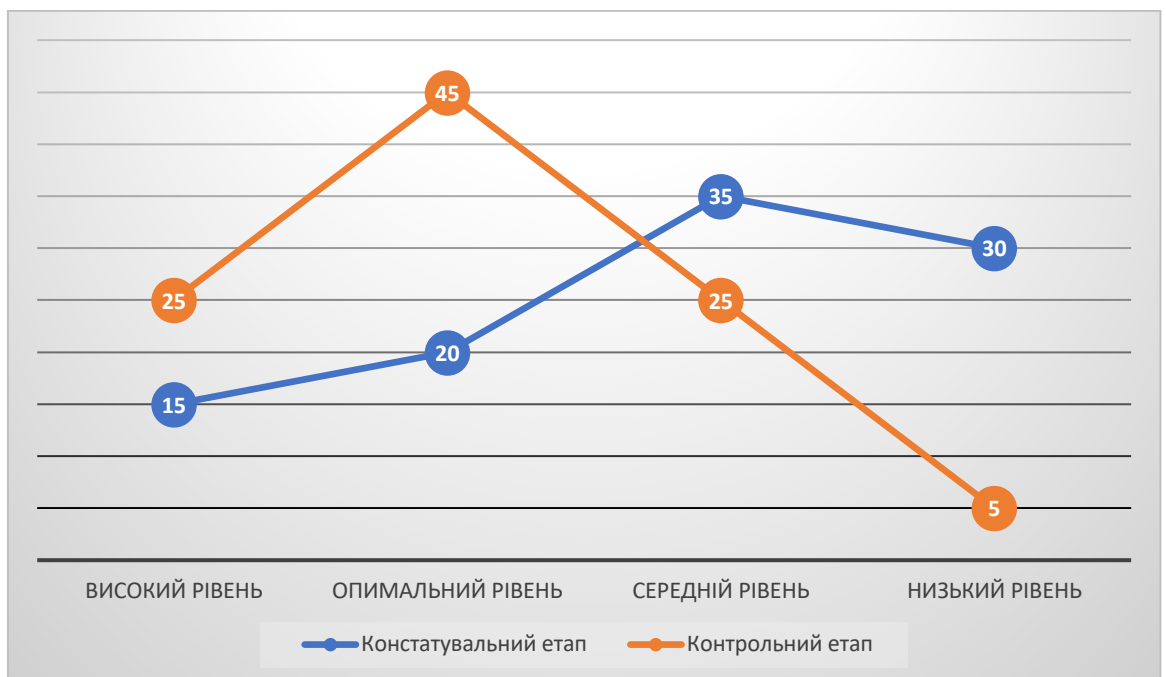

Рис. 2.3. Порівняльний аналіз результатів дослідження емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку в експериментальній групі (%)

Порівняльні дані щодо сформованості ознак емоційного інтелекту у дітей віком від п'яти до шести років на констатувальному та контрольному етапах роботи показали позитивні зміни в усіх компонентах інтегративного утворення особистості у дітей з ЕГ. На жаль, багато дітей старшого

дошкільного віку продовжують демонструвати низьку впевненість у собі. На нашу думку, результати призвели до наступного: байдуже ставлення їхніх батьків до досліджуваної проблеми; консервативність індивідуального досвіду цих дітей і їхня звичка розраховувати на допомогу ззовні; недооцінка деякими вихователями запропонованих форм, методів і методів формування емоційних проявів і довільної поведінки.

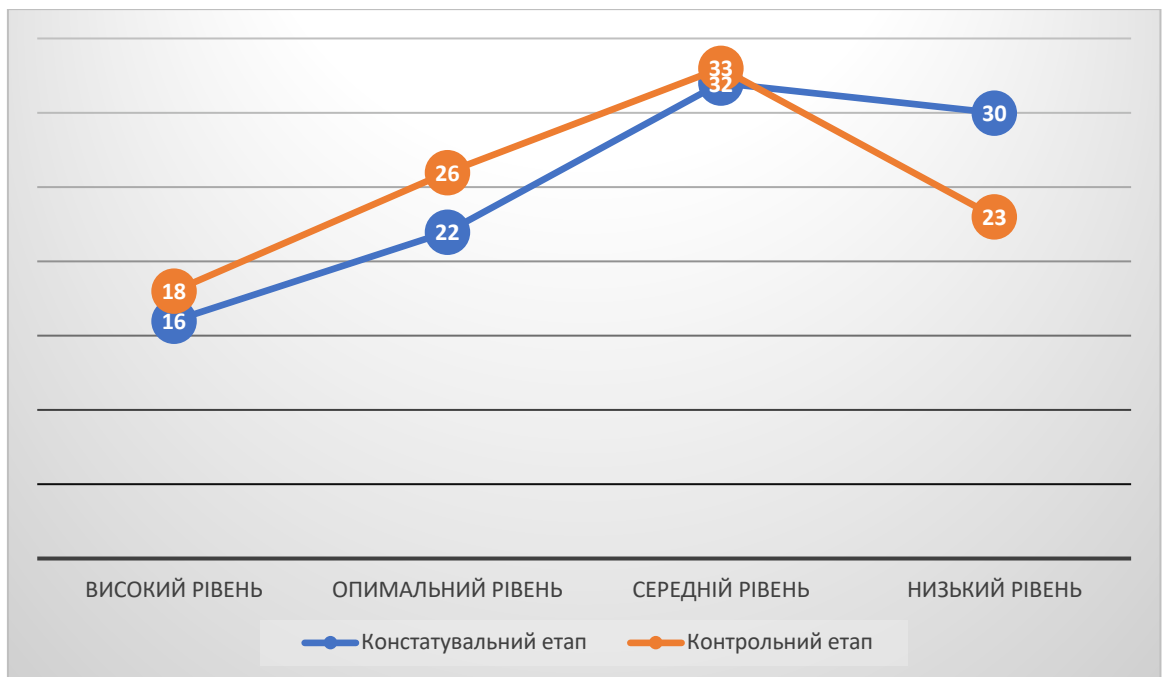

Рис. 2.4. Порівняльний аналіз результатів дослідження емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку в контрольній групі (%)

У нових умовах діяльності досліджувані КГ показали значно менші зміни у здатності виявляти довільну поведінку та у вираженості емоцій і почуттів. Якщо порівнювати результати констатувального та контрольного етапів, можна зробити висновок, що кількість дітей з високим і середнім рівнем емоційного інтелекту зросла незначно в традиційних умовах організації життєдіяльності дошкільників. Зменшилася кількість дошкільників з низькою сформованістю цієї характеристики. Це можна пояснити тим, що батькам і вихователям не вистачає уваги до виховання дітей.

Порівняння результатів констатувального та контрольного експериментів показало зміни в кількісному розподілі досліджуваних експериментальних та контрольних груп відповідно до рівнів вихованості ознак емоційного інтелекту дітей у віці від п'яти до шести років.

Дані рис. 2.3., 2.4, 2.5. свідчать про значні позитивні зміни. Збалансованість когнітивних, емоційноціннісних і поведінкових аспектів була виявлено у дітей з ЕГ. Показники ґрунтовності, адекватності та обґрунтованості відрізнялися від розуміння суті провідної категорії, її ролі в житті та основних показників.

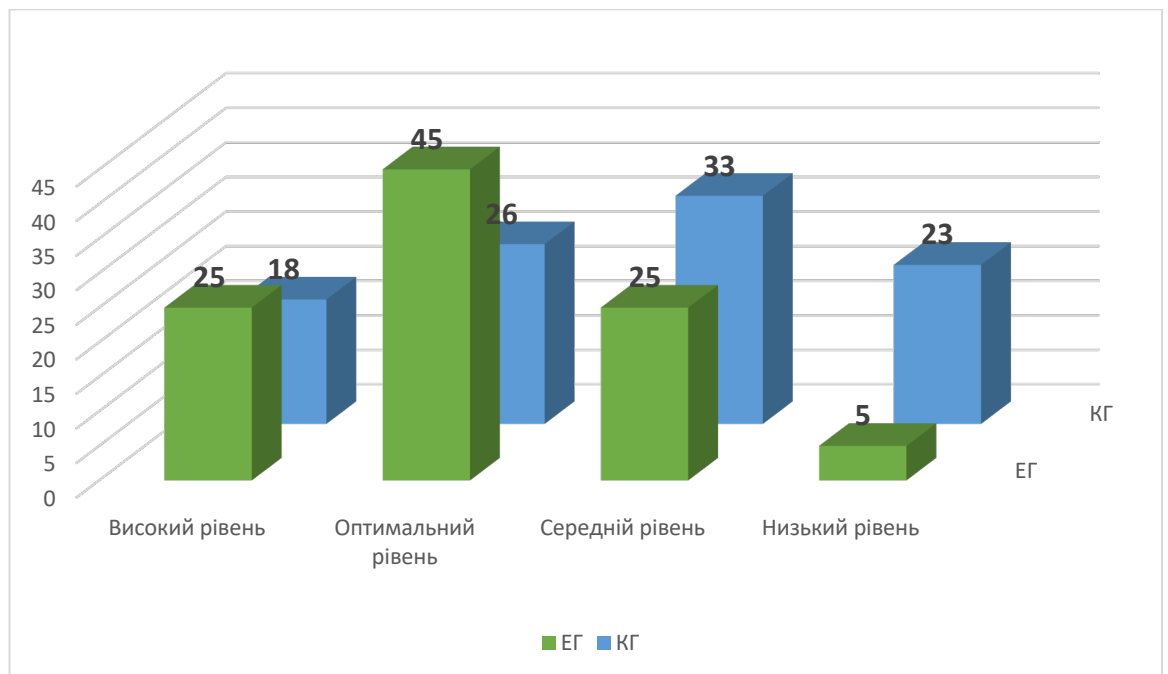

Рис. 2.5. Порівняльний аналіз результатів дослідження емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку контрольної та експериментальної груп (%)

Дошкільники ЕГ вважають емоційний інтелект цінним і поважають себе за здатність врівноважено поводитися з труднощами. Вони готові долати перешкоди, досягати мети. Формувальні впливи збільшили кількість представників високого емоційного інтелекту в ЕГ на 10%, а в КГ лише на 2%.

Це показує, що методи, форми та методи виховної роботи, які використовуються на етапі формування, працюють добре.

Порівняльні дані показали, що кількість дітей, віднесених до найвищого рівня вихованості емоційного інтелекту, зросла на 25% завдяки спеціально розробленій системі формування в ЕГ. У той же час динаміка змін у КГ групи за цими показниками була незначною, збільшившись лише на 4%. Це дає підстави для того, щоб стверджувати, що експериментальна система виховання виявилася ефективнішою за традиційну і є прийнятною для використання в освітньому середовищі. Аналіз даних констатувального та контрольного експериментів показав, що кількість дошкільників з оптимальним рівнем емоційного інтелекту значно зросла в ЕГ. Зменшення кількості дітей, які входили до середнього рівня, призвело до збільшення даного рівня на 25%. Зростання лише на 4% свідчить про те, що традиційна система виховання недооцінює важливість емоційного інтелекту дітей у реальному житті.

З'ясувалося, що в середньому рівні розвиненості емоційного інтелекту відбулися певні зміни завдяки спеціально розробленій системі формування. Виявилось, що динаміка змін у групах ЕГ і КГ значно відрізняється. Так, число представників середнього рівня по ЕГ зменшилося на 10%, а по КГ збільшилося на одиницю. Ці дані показують, що як оптимальна група, так і контрольна група мали мінімальні показники прогресу.

Порівняльні дані обох етапів експерименту дали змогу стверджувати, що кількість неврівноважених дошкільників в ЕК зменшилася на 25%, що становить лише 5% від усіх досліджуваних. Це підтверджує ефективність формувального експерименту. У той же час, незважаючи на те, що кількість представників в КГ зменшилася на 7% через зростання життєвого досвіду дошкільників, вони все ще складають приблизно чверті всіх дітей.

Це означає, що розроблені нами методи ефективного виховання цієї особистості повинні бути впроваджені в педагогічну практику.

Таким чином, можна стверджувати, що внаслідок проведення формувального експерименту 70% дітей віком 5-6(7) років мають високий і середній рівень розвитку емоційного інтелекту, а менше третини дітей мають середній і низький рівень розвитку. Дані показують, що певна система виховання працює добре. Однак вони також показують, що потрібно продовжувати боротися з консервативними формами поведінки.

У контрольному експерименті взяли участь як дошкільники, так і вихователі та батьки. Нижче наведено узагальнену інформацію про зміни знань, поглядів і управління самостійною діяльністю дітей у умовах суспільного та сімейного виховання. Таким чином, вплив дорослих і формування феномену емоційного інтелекту є надзвичайно важливими.

Зафіксовано позитивну динаміку змін завдяки тренінгу, консультаціям, круглому столу та пам'яткам, адресованим дорослим. Поговоримо 74 більш детально про зміни, які відбулися з вихователями дошкільного закладу та батьками вихованців.

Водночас було виявлено, що деякі вихователі закладу дошкільної освіти не досягли своїх цілей повністю. Однак ці дані показують, наскільки ефективним є формувальний експеримент.

Дані, що стосуються батьків, не були надто оптимістичними. Після проведеної роботи, безсумнівно, значна більшість батьків почала усвідомлювати, що на здатність своєї дитини адекватно поводитися та демонструвати свої емоції та почуття слід звертати більшу увагу. У формувальному експерименті представники сімей отримали позитивне розуміння відмінностей у поведінці врівноважених і нерівноважених дітей завдяки пам'яткам і консультаціям. Тим не менш, слід визнати, що майже половина батьків не суттєво змінили свою поведінку під час виконання завдань, які є досить новими та складними; вони рано втручалися в самостійну роботу дітей, зловживали емоційними реакціями, які іноді були негативними, і вдавалися до докорів і прямих підказок. Отримана інформація підкреслює, що подальша систематична робота з батьками має бути продовжена.

Завдяки використаній системі роботи знання педагогів і членів родин були конкретизовані, розширені, систематизовані, диференційовані та набули більшої аргументованості під час формування.

Вплив на систему цінностей дорослих було дещо складніше, оскільки емоційний інтелект був визнаний важливою морально-вольовою цінністю. Це має бути відображено у збільшенні творчих завдань, вправ, проблемних ситуацій і зміні змісту та методів оцінювання батьків і вихователів дошкільних закладів. Об'єднання зусиль батьків і вихователів, підвищення уваги до взаємодії між суб'єктами у виховному процесі, відіграло важливу роль у розширенні системи цінностей. Таким чином, емоційний інтелект має бути визнаний відповідальним за виховання дошкільників, оскільки він є важливим компонентом успішного входження дитини в широке життя, її готовності до шкільного навчання та повноцінного розвитку особистості.

Таким чином, система формувальних впливів виявилася ефективною, позитивно позначилася на всіх аспектах емоційного інтелекту, включаючи знання дітей і дорослих, зміну їхнього ціннісного ставлення до конкретного моральновольового утворення, і трохи позначилася на навичках адекватної поведінки в складних ситуаціях. Дослідження показало, що досліджувані всіх вікових груп легше сприймали нову інформацію про досліджуване явище, ніж були здатні змінити свої потреби, ціннісні орієнтації та звичну поведінку. Для того, щоб суттєво змінити стиль поведінки дорослих у ситуаціях, коли діти старшого дошкільного віку стикаються з проблемами, потрібно більше часу, щоб навчити дорослих ефективно розвивати емоційний інтелект.

2.4. Рекомендації для педагогів та батьків щодо розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку

Емоційна сфера відіграє важливу роль у підтримці психічного здоров'я дитини старшого дошкільного віку. Дитина ще не вміє контролювати свої емоції та контролювати небажані емоції. Отже, будь-яка активність дитини має сильну емоцію, і її переживання можуть бути позитивними чи

негативними. Дорослий контролює емоційне життя малюка: коли малюк засмучений, дорослий підбадьорює його та переключає його на іншу діяльність; втома, дратівливість і занадто бурхливі вияви емоцій свідчать про перезбудження нервової системи, і дорослий допомагає заспокоїти малюка та забезпечити йому комфортний сон.

Дитина з нетерпінням очікує приємної події. Однак це очікування часто призводить до виснаження дитини, яке проявляється гіперактивністю рухів, недостатньою координованістю та плаксивою поведінкою. Отже, дорослому варто залишатися спокійним і наполегливо нагадувати про те, що дитина повинна дотримуватися свого звичного розпорядку та режиму дня.

Дошкільний період життя людини досить короткий. Отже, саме зараз важливо мати хороші моральні якості. Емоції та переживання дошкільника більшою мірою пов'язані з атмосферою в родині. Коли дитина отримує нові навички та інтереси, вона розвиває різноманітні почуття. Поступово спектр емоцій дошкільника розширюється, і він може відчувати не лише радість або страх, а й смуток, жалість, гнів, бадьорість, сором'язливість, здивування та задоволення. Дошкільники вже можуть виражати свої почуття, використовуючи різні міміку та інтонацію.

Таким чином, емоційний розвиток дитини має унікальні риси. У віці від чотирьох до шести років емоційна сфера дитини характеризується наступними ознаками:

- спокійнішим емоційним фоном сприйняття;
- більш контрольовані емоційні процеси;
- розвиток емоційного передбачення (дитина намагається спрогнозувати майбутній результат і те, як його сприйматимуть);
- прояв емоційних реакцій;
- створення нових стимулів для діяльності;
- здатність аналізувати свої дії;

- для дитини основним джерелом емоцій є предметно-маніпулятивна гра та спілкування з дорослим і ровесниками;

- розвиток емоцій дитини впливає на якісні зміни у відносинах з дорослими, і він починає відігравати важливу роль у розвитку особистості дитини. Це проявляється в тому, що дитина починає прагнути схвалення, орієнтуватися на оцінки дорослих, мати бажання уникнути сорому та принижувати свою гідність.

Що можуть зробити батьки, щоб забезпечити належне емоційне виховання своїх дітей:

- позбавте дитину від негативних відчуттів. Навчіться контролювати свої дії та слова. Говоріть дитині про свої позитивні та негативні почуття. «Я знаю, що ти засмучений, тому що...» — це хороший спосіб розповісти дитині про свої почуття. Таким чином дитина навчиться не тільки розрізняти свої та чужі почуття, але й приймати та переживати свої. Ви як би визнаєте її право на свої емоції та допомагаєте йому справитися зі своїми емоціями;

- зміцніть емоційне спілкування з дитиною, запитуючи її думки, почуття та бажання. Дайте дитині зрозуміти, що вони не мають нічого спільного зі стресом, який ви відчуваєте. Наприклад, якщо ваші діти повернуться додому зі школи, і у вас болить голова, повідомте їм про це. Попередьте їх, що ви можете трохи роздратуватися, але це не їхня вина. Таке пояснення зменшує поширеність ваших негативних емоцій;

- повідомте членам вашої родини, що робити, коли хтось з вашої родини перебуває в поганому настрої. Людину, яка переживає певні негативні емоції, неможливо постійно змінити. Але важливо навчити членів сім'ї розуміти, що це не стосується їх, коли люди роблять або говорять щось, що зовсім не стосується їхньої провини. Це стосується навіть тих випадків, коли члени сім'ї стають «мішенню» всього, що відбувається;

- створіть для дитини середовище, де вона відчуває себе комфортно: уникайте непорозумінь і конфліктів, категоричності та надмірних,

необґрунтованих і незрозумілих вимог. Важливо розуміти, що діти мають різну чутливість. Отже, зверніть увагу на дитину, яка відчуває сильну атмосферу в домі, навіть якщо це не стосується неї. Допоможіть їй навчитися розпізнавати погані настрої інших людей і постарайтеся підтримувати її, коли комусь із членів сім'ї погано;

- покажіть свою любов до дитини обіймами, поглажуваннями, цілунками, ласкавими поглядами та теплими словами;
- виховуйте в дитини впевненість у своїх здібностях і силах;
- підтримуйте навіть найменший успіх дитини, особливо тих, хто не впевнений і боягузливий;
- підтримуйте дитину в її труднощах і радощах;
- будьте тактовними, коли говорите про свої ідеї чи зауваження.

Секрет виховання дошкільника за допомогою емоційного впливу полягає в тому, щоб не пригнічувати дитину, а направляти її в правильний бік. Якщо дитина відвідує дитячий садок, її емоційний розвиток буде кращим, оскільки він буде жити в групі однолітків і пізнавати нове та вчитися спілкуватися з ними.

Сюжетно-рольові ігри, психогімнастичні ігри, рухливі ігри, комунікативні ігри, завдання та ігри з розвитком довільності, ігрові вправи, мімічні етюди, читання казок і оповідань і дидактична гра з дошкільнятами є кількома засобами, які впливають на емоції дитини.

Відповідність своїх переживань реальним подіям і обставинам є важливим показником емоційно-соціального розвитку старшого дошкільника. Завдання вихователів полягає в тому, щоб навчити дітей розуміти соціальні емоції та стримувати імпульсивні емоції. Діти дошкільного віку повинні бути ознайомлені з абеткою людських емоцій, щоб вони могли виявити свої емоції та мати адекватну реакцію на життєві ситуації.

Щоб забезпечити гармонійне особистісне зростання дошкільника, необхідно організувати роботу в трьох напрямках розвитку емоційної сфери:

- розвиток здатності визначати основні емоції за ознаками, які характеризують зовнішній вигляд (від загального до тонко диференційованого сприймання);
- освоєння, розширення та покращення соціальних форм вияву своїх почуттів, що свідчить про поступовий розвиток соціальних емоцій;
- освоєння основних способів вербалізації власних переживань, настрою, стану та аналізу факторів, які їх викликали.

Наповнення життя дитини в дошкільному закладі психологічними ситуаціями, у яких знання про моральні норми емоційно проживаються, є важливим для вихователів. Діти отримують необхідні знання та досвід проживання емоцій, щоб створити свій власний «емоційний фонд», який їм дозволяє орієнтуватися як у власних, так і в почуттях свого оточення. Вони зможуть зрозуміти, як класифікувати емоційні прояви як негативні та позитивні, і навчитися відрізняти між емоціями та діями.

Уявлення дітям різних емоційних станів є ефективним методом корекції емоційних порушень у дошкільному віці. Цей підхід є ефективним через низку характеристик:

- активні мімічні та пантомімічні прояви допомагають запобігти патологізації деяких емоцій;
- активна розрядка емоцій забезпечується завдяки роботі м'язів тіла та обличчя;
- у дітей під час довільного відтворення виразних рухів відбувається пожвавлення відповідних емоцій і можуть виникати яскраві спогади про минулі переживання, що дозволяє визначити джерело нервового напруження дитини та усунути її справжні страхи;
- імітація виконує завдання «початкового, вихідного орієнтування, що розвивається у суб'єкта в проблемних областях, найбільш значущих на даній конкретній ступені онтогенезу». Імітація емоційних станів дітьми допомагає розширити їхню систему знань про емоції, оскільки дошкільний вік є

важливим періодом розвитку емоційної сфери. Це дає їм можливість наочно переконатися, що різні настрої, переживання виражаються в конкретних позах, жестах, міміці та рухах. Ця інформація допомагає дошкільнятам краще зрозуміти свої власні емоції та емоції оточуючих;

- імітація емоційних станів розширює уявлення дітей про емоції та здатність їх диференціювати та розуміти, а також розвиває їх словниковий запас, оскільки діти виділяють не важливі ознаки, на основі яких формуються узагальнення, а обставини, в яких виникає емоція, і емоційні переживання;

- імітація емоційних станів допомагає розвивати стійкість, концентрацію, переключення уваги та здатність довільно змінювати м'язовий тонус, що розвиває у дітей здатність контролювати свою поведінку;

- імітація має важливе значення для соціально-емоційного розвитку дошкільників, оскільки вона допомагає дітям будувати і поглиблювати своє уявлення про інших людей.

Імітація розглядається як «ключовий процес соціалізації, як спосіб оволодіння дитиною поведінки, адекватної, схваленої в її соціальному оточенні» в теорії соціального навчання. Таким чином, імітація дітьми різних емоційних станів впливає на їхнє самопочуття, формуючи певний емоційний настрій і сприяючи розвитку психомоторики та довільної регуляції поведінки, що є основним методом корекції емоційних порушень у дошкільному віці.

Вихователям потрібно використовувати правильні стратегії поведінки, коли вони працюють з емоційним світом дитини. Коли вихователь обирає, як впливати на дитину, він повинен:

- розуміти, що емоції є основним психічним процесом у дошкільному віці;

- позитивно сприймати емоції як чутливість, яку природа дарує дитині;

- враховувати, що кожна дитина має свою унікальну емоційну сферу (вразливість, глибину емоцій, стійкість до емоційних станів, емоційний досвід);

- ідентифікувати ознаки емоційного неблагополуччя, включаючи депресію, страхи, фобії, неврози, тривожність і швидко втомлюваність нервової системи;

- знати, звідки беруться різні види емоційного неблагополуччя дитини та серйозно ставитися до них. Не звинувачувати дитину в їхніх вчинках і не осуджувати батьків;

- застосовувати індивідуальний підхід до дітей з емоційним неблагополуччям;

- спонукати дітей фіксувати свої емоційні стани щодня за допомогою відповідних позначок і пояснювати їх;

- заохочувати родину брати участь у вказаній педагогічній діяльності.

Підносити її до категорії, яка найбільш важлива для повноцінного розвитку дитини, за допомогою оцінних суджень; 9) включити курс роботи, пов'язаний із вихованням емоційної культури, до плану роботи дошкільників. Ви можете займатися різними видами діяльності, наприклад, живописом (навчити передавати стан кольором, формами, лініями, композицією); музикою (навчити ідентифікувати мелодію з переживаннями людини); літературою (складати розповіді про різні людські стани й настрої, наприклад про здивованого хлопчика, радісну матусю, ніжну сусідку).

Отже, виховання емоційно-зрілої особистості дитини, її переживань і емоцій, починаючи з перших років життя, залишається важливим педагогічним завданням. Це пов'язано з тим, що емоційне ставлення до навколишнього середовища визначає цілі, на досягнення яких будуть використані знання та навички, які вона отримає. Здатність до емоційних переживань проявляється відразу після народження дитини, а дошкільний вік вважається «золотим віком» емоційного життя. Для успішного емоційно-

ціннісного розвитку дошкільнят вихователі повинні мати розуміння не лише особливостей розвитку кожної дитини, але й того, на що потрібно звертати увагу в різних вікових періодах.

Висновок до другого розділу

Розроблена комплексна методика була розроблена для вивчення системи знань старших дошкільників, їхнього емоційно-ціннісного ставлення до себе та діяльності, а також умінь і навичок самостійно вирішувати складні ситуації.

На констатувальному етапі дослідження було вивчено, охарактеризовано та узагальнено особливості прояву ознак емоційного інтелекту досліджуваними 5-6 (7) років у різних видах діяльності та умовах життя.

Наші спостереження показують, що здатність діяти врівноважено, правильно виражати свої емоції та почуття, розраховувати на самих себе, довіряти своєму життєвому досвіду, оптимістично ставитися до труднощів на шляху до мети та адекватно оцінювати свої можливості та реальні результати діяльності є типовими для старшого дошкільного віку. У результаті аналізу даних було встановлено, що його когнітивні, емоційно-цінні та діяльнісні структурні елементи мають високий, оптимальний, середній і низький рівень сформованості.

Враховувалося, наскільки змінними та стійкими вони є в різних життєвих ситуаціях. Як важливі ознаки розвиненого емоційного інтелекту у дітей, було визначено фактори, які впливають на характер емоційно врівноваженої та конструктивної поведінки. До них належать характеристики її сімейного та суспільного виховання. Під час якісно-кількісного аналізу емпіричних даних, пов'язаних із впливом цих факторів, ці вектори були обрані в якості відправних. Виявлено, що сімейне та суспільне виховання відіграють важливу роль у формуванні властивостей емоційного інтелекту дітей у віці від п'яти до шести років.

Вимоглива та одночасно поблажлива оцінка дорослими дитини формує в неї впевненість у своїх силах, врівноваженість у поведінці, довіру власним можливостям, здатність проявляти самостійність і наполегливість, прийняття відповідальних рішень і самостійну подорож.

У формувальному експерименті було розроблено систему виховної роботи, яка базувалася на ідеях і положеннях фахівців, які працюють над проблемою емоційно-вольового розвитку дітей у віці від п'яти до шести років. Крім того, дані констатувального експерименту дали основу для розробки системи виховної роботи. Системний, діяльнісний, особистісно орієнтований та аксіологічний були основними принципами організації формувального експерименту. Три педагогічні умови лежать в основі виховної роботи: розширення знань дітей про емоційну врівноваженість і впевнену поведінку, її значення в житті та ефективні засоби розвитку; навчання дошкільників демонструвати свої емоції, почуття та здатність адекватно оцінювати свої можливості, підтримувати позитивний настрій і боротися з труднощами; і сприяння оцінці батьками та вихователями здатності дітей демонструвати емоційну врівноваженість.

Упровадження стратегій ефективного виховання емоційного інтелекту в освітній процес передбачало покращення когнітивного та емоційного досвіду дітей у віці від п'яти до шести років, а також навчання їх навички врівноваженої поведінки. Педагогічна та просвітницька робота з вихователями сприяла розвитку їхнього понятійного апарату, а також розуміння емоційного інтелекту як важливої характеристики успішної людини. Він також допоміг їм удосконалити свої навички використання сучасних підходів, методів і засобів навчання у дошкільників, щоб вони могли адекватно виражати свої почуття та емоції, виявляти довільну поведінку та бути мотивованим долати труднощі.

Просвітницька робота з батьками була спрямована на те, щоб допомогти їм змінити своє конструктивне ставлення до емоційного інтелекту дитини віком 5-6 років у нових ситуаціях. Удосконалення знань щодо досліджуваного

явища, розуміння його значення для дитячого благополуччя та знайомство з сучасними технологіями виховання цього особистісного утворення були досягнені завдяки застосованим методам роботи.

Результати контрольного експерименту показали позитивну динаміку змін у розвиненості емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку.

Експеримент показав, що педагогічні умови, які були реалізовані різними способами, були ефективними для формування врівноваженої та довірливої поведінки у дітей віком від п'яти до шести років.

ВИСНОВКИ

Ми досягли наступних теоретичних і практичних результатів дослідження проблеми розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку:

1. Досліджено розвиток емоційного інтелекту дітей у віці 5-6 (7) років. Було виявлено, що проблеми емоційного інтелекту розглядаються в контексті загального інтелекту та його розвитку. Це також включає питання соціалізації, навчання та виховання особистості, а також навички взаємодії з іншими людьми. Як складне утворення, емоційний інтелект дозволяє оптимізувати пізнавальну діяльність і поведінку зростаючої особистості в різних видах життєдіяльності. Здатність розуміти й узагальнювати значення почуттів і емоцій, визначати емоційний контекст міжособистісних стосунків і використовувати емоції, щоб допомогти у пізнавальній діяльності та запобігти впливу негативних емоційних станів на спілкування та діяльність, є однією з інтегральних ознак людини.

Означені проблеми є надзвичайно важливими для розвитку та виховання дітей у віці 5-6 (7) років, оскільки в цей період актуалізується широкий спектр проблем соціально-емоційного розвитку особистості, а також набуття певних навичок перед початком навчання в початковій школі. Емоційний інтелект дітей у віці від 5 до 7 років складається з таких компонентів: усвідомлення себе та емпатія, яка дозволяє сприймати, розрізняти й виражати емоції за допомогою міміки, тембру й висоти голосу, жестів і вміння керувати своїми почуттями; самоаналіз (саморефлексія), який дозволяє виявити зв'язки між емоціями, судженнями, поведінкою та іншими явищами; саморегуляція.

Розглянуто основні елементи та напрями розвитку емоційного інтелекту старших дошкільників. Зокрема було виявлено, що розвиток емоційного інтелекту дитини в віці від 5-6 до 7 років відбувається в контексті розвитку афективної сфери старших дошкільників, важливими компонентами якої є емоційні та вольові. Таким чином, емоційна врівноваженість допомагає дорослим і одноліткам бути емоційно налаштованими щодо можливих дій і

поведінки, стримувати негативні стани та підтримувати збалансованість. Прийняття рішення є зв'язком між ними: з одного боку, це властивість волі, а з іншого боку, залежить від самопочуття та відсутності тривожності. Таким чином, було встановлено, що довільна, вольова поведінка є важливим показником розвитку емоційного інтелекту. Вона значною мірою залежить від того, наскільки дитина усвідомлює себе, а також від її емоційно-ціннісного незалежності. Таким чином, основними аспектами емоційного інтелекту, за якими розвивається феномен у дошкільному віці, є розуміння власних почуттів і емоцій, здатність контролювати те, як вони розвиваються, прийняття рішень і розвиток рівня вольової (довільної) поведінки.

2. Уточнено критерії та показники розвитку емоційного інтелекту дітей у віці 5-6 (7) років і емпірично досліджено стан розвитку феномену в контексті практичної поведінки старших дошкільників.

Зафіксовано, що здатність діяти врівноважено, адекватно виражати свої емоції та почуття, розраховувати на самих себе, довіряти своєму життєвому досвіду, оптимістично ставитися до труднощів на шляху до мети та адекватно оцінювати свої можливості та реальні результати діяльності є типовими для старшого дошкільного віку.

Аналіз даних показав, що когнітивні, емоційно-ціннісні та діяльнісні структурні компоненти емоційного інтелекту дітей 5-6 (7) років розвиваються на високому, оптимальному, середньому та низькому рівні.

Зафіксовано, що 65% дітей старшого дошкільного віку експериментальної групи та 62% контрольної групи мали низький або недостатній розвиток емоційного інтелекту. Згідно з констатувальним експериментом, основними причинами домінування у дітей тієї чи іншої міри емоційного інтелекту є такі: надмірна опіка та контроль дорослих, що призводить до того, що діти старшого дошкільного віку починають розраховувати на інших і залежати від їхньої допомоги; зловживання дорослими вимогами, обмеженнями та різними формами регулювання життєдіяльності дітей у ЗДО та сім'ї; недовіра

Високий рівень розвитку емоційного інтелекту означає, що діти віком від 5 до 7 років мають систему знань про складні та прості емоції, емоційні стани та роль, яку вони відіграють у житті. Вони також можуть брати участь у нових, складних завданнях і бути схильними до здорового рівня ризику. Вони також можуть робити передбачення на основі своїх попередніх досягнень, залишатися

3. Розроблено та експериментально перевірено системну роботу, спрямовану на оптимізацію розвитку емоційного інтелекту дошкільників віком 5-6(7) років в умовах дошкільної освіти. Модель формувальних впливів ґрунтувалася на концепціях і поглядах фахівців у наш час щодо розвитку емоційного інтелекту дітей, а також на даних констатувального експерименту. Системний, діяльнісний, особистісно орієнтований та аксіологічний були основними принципами організації формувального експерименту. Три педагогічні цілі лежать в основі системи роботи. Ці цілі включають навчання дітей про важливість емоційної врівноваженості та впевненої поведінки, її значення в житті та ефективні засоби розвитку; навчання дошкільників демонструвати свої власні емоції, почуття та здатність адекватно оцінювати свої можливості, підтримувати позитивний настрій і боротися з труднощами; і сприяння оцінці батьків і вихователів.

Методи формування були розроблені для всіх учасників експерименту: дітей старшого дошкільного віку, вихователів та батьків. Мета формування полягала в тому, щоб оптимізувати виховний процес сім'ї та ЗДО з розвитком емоційного інтелекту дітей і запобігти неврівноваженій, неконструктивній поведінці.

Результати контрольного експерименту показали, що зміни в розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку демонструють позитивну динаміку.

У результаті формувального експерименту 70% дітей старшого дошкільного віку у групі з високим і середнім рівнем розвиненості емоційного інтелекту становили близько двох третин, а менше третини дітей у групах з

середнім і низьким рівнем. Динаміка була позитивною на 35 відсотків. У контрольній групі було 7% позитивної динаміки розвитку емоційного інтелекту. В цілому система формування впливів виявилася ефективною та мала позитивний вплив на кожну частину емоційного інтелекту.

4. Розкриті рекомендації для батьків для розвитку емоційного інтелекту дитини: позбавте дитину від негативних відчуттів; зміцніть емоційне спілкування з дитиною, запитуючи її думки, почуття та бажання; повідомте членам вашої родини, що робити, коли хтось з вашої родини перебуває в поганому настрої; створіть для дитини середовище, де вона відчуває себе комфортно; покажіть свою любов до дитини обіймами, поглажуваннями, цілунками, ласкавими поглядами та теплими словами; виховуйте в дитини впевненість у своїх здібностях і силах; підтримуйте навіть найменший успіх дитини, особливо тих, хто не впевнений і боягузливий; підтримуйте дитину в її труднощах і радощах; будьте тактовними, коли говорите про свої ідеї чи зауваження.

Для забезпечення гармонійного розвитку особистості необхідно організувати роботу в трьох напрямках розвитку емоційної сфери: розвиток здатності визначати основні емоції за ознаками, які характеризують зовнішній вигляд (від загального до тонко диференційованого сприймання); освоєння, розширення та покращення соціальних форм вияву своїх почуттів, що свідчить про поступовий розвиток соціальних емоцій; освоєння основних способів вербалізації власних переживань, настрою, стану та аналізу факторів, які їх викликали.

Вихователям потрібно використовувати правильні стратегії поведінки, коли вони працюють з емоційним світом дитини, а саме: розуміти, що емоції є основним психічним процесом у дошкільному віці; позитивно сприймати емоції як чутливість, яку природа дарує дитині; враховувати, що кожна дитина має свою унікальну емоційну сферу (вразливість, глибину емоцій, стійкість до емоційних станів, емоційний досвід); ідентифікувати ознаки емоційного неблагополуччя, включаючи депресію, страхи, фобії, неврози, тривожність і

швидку втомлюваність нервової системи; знати, звідки беруться різні види емоційного неблагополуччя дитини та серйозно ставитися до них; застосовувати індивідуальний підхід до дітей з емоційним неблагополуччям; спонукати дітей фіксувати свої емоційні стани щодня за допомогою відповідних позначок і пояснювати їх; заохочувати родину брати участь у вказаній педагогічній діяльності.

Отже, виховання емоційно-зрілої особистості дитини, її переживань і емоцій, починаючи з перших років життя, залишається важливим педагогічним завданням. Це пов'язано з тим, що емоційне ставлення до навколишнього середовища визначає цілі, на досягнення яких будуть використані знання та навички, які вона отримає. Мета дослідження досягнута, завдання виконані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 15 ігор та вправ для розвитку емоційного інтелекту в дітей від 5 років. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/5823-15-ihr-ta-vprav-dlia-rozvytku-emotsiinoho-intelektu-v-ditei-vid-5-rokiv>
2. Андрусенко М.П., Балла Л.В. Застосування психогімнастики в аспекті розвитку емоційного інтелекту дошкільників. *Науковий вісник ХДУ Серія Психологічні науки*. Том 2. № 2. 2016. URL: <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/761>
3. Базовий компонент дошкільної освіти України : від 12.01.2021 р. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
4. Байер О. М. Розвиток саморегуляції старших дошкільників у взаємодії з однолітками і дорослими : дис. канд. психол. наук : 19.00.07. К., 2008. 180 с.
5. Байер О.М. Особливості розвитку саморегуляції старших дошкільників як умова успішної підготовки до шкільного життя. *Дошкільна освіта*. 2009. № 3(25). С. 66–7.
6. Березюк Г. Емоційний інтелект як детермінанта внутрішньої свободи особистості. *Психологічні студії Львівського університету*. 2002. С. 20–23.
7. Бех І. Д. Від волі до особистості. К.: Україна-Віта, 1995. 202 с.
8. Бех І. Д. Особистісно орієнтований підхід теоретико-технологічні засади: навч.-метод. видання. К.: Либідь, 2003. 280 с.
9. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К.: Либідь, 2003. 342с.
10. Беленька Г., Васильєва С., Гавриш Н., Маршицька В., Нечай С., Острианська О., Полякова О., Рагозіна В., Рейпольська О., Шкляр Н.

Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ: монографія. Харків: Друкарня Мадрид. 2015. 330 с.

11. Бобро Л. В. Емоційний інтелект як важлива інтегральна якість особистості сучасного вихователя закладу дошкільної освіти. Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки». 2022 р., № 3. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/2795>

12. Борисенко К., Бадер С. Особливості розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота», (1(48)), 48–52. 2021. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.48.48-52>

13. Бреус Ю. Емоційний інтелект як чинник професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій у вищих навчальних закладах: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07, Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ, 2015. 200 с.

14. Власова О.І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку: моногр. Київ: Видавничо-поліграф. Центр «Київський університет», 2005. 308 с.

15. Волік Н. М. Тренінг для педагогів з розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/conferences/article/view/11174>

16. Волік Н. Педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту дитини дошкільного віку в закладі дошкільної освіти. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. Том 2. № 29. 2022. URL: <http://magazine.mdpu.org.ua/index.php/nv/article/view/3144>

17. Волік Н. Система формування емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2022. № 2. С. 9–15. DOI: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.2.2>

18. Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С. Л. Гумецької. Харків: Віват, 2018. 512 с.

19. Грузинська І. Особливості вияву емоційного інтелекту майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу. *Молодий вчений*. 2 (54). 2018. С. 67-70.
20. Дерев'янку С.П. Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища. (Дис. канд. психол. наук). Київ. 2009.
21. Доцевич Т. І. Метагнотивна саморегуляція як компонент метапізнання у дітей старшого дошкільного віку. *Psychological journal*. 2020. Vol. 6. Issue 2. PP.66–74.
22. Дятленко Н. Самоповага дітей. К.: Шк.світ, 2007. 120с.
23. Журавльова Л.П., Шпак М.М. Емпатія як психологічний механізм розвитку міжособистісного емоційного інтелекту. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III (25), 49, 85-88. 2015.
24. Калошин В.Ф. Емоційний інтелект – головний показник ефективності використання людських ресурсів. *Практична психологія та соціальна робота*. 2008. №4. С. 54-63
25. Карабаєва І. І., Савінова Н. В. Моніторинг якості дошкільної освіти: кваліметричний підхід до оцінки розвитку дитини. Київ: ТОВ «МЦФЕР – Україна». 2016.
26. Кирилова Є., Бухало О. До проблеми формування емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку. Еволюційні процеси в галузі дошкільної освіти: інноватики, досягнення, перспективний досвід : мат. І Всеукр. Інтернет-конф. викл., студ., аспір. та молодих вчених, м. Маріуполь, 27 листоп. 2020 р. 2020. С. 109–113.
27. Клевака Л. П., Гришко О. І., Заїка В. М. Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. *Технології розвитку інтелекту*. 2022. Т. 6. № 1 (31). С. 74–89.
28. Конвенція ООН про права дитини. Документ № 995_021 від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#doc_info

29. Кононко О. Л. Запорука особистісного зростання дошкільника. Дошкільне виховання. 1999. № 10. С. 3-5 с.
30. Косенко Ю. М. Забезпечення емоційного розвитку дошкільників: підготовка вихователів на етапі професійного навчання. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету (Серія «Педагогічні науки»). 2018. № 1. С. 159–164.
31. Кузьменко В.У. Розвиток індивідуальності дитини 3–7 років: монографія. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. 354 с.
32. Ладивір С. О. Психологічні умови реалізації потенційних можливостей дитини. Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. Психологія розвитку дошкільника. Вип. 6. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С. 84 - 97.
33. Лазаренко В.В. Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку у театралізованій діяльності. *Молодий вчений*. №12 (76). 2019. С.279–282. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/1234/1199>
34. Литвин Л. І. Розвиваємо волю дитини / Л. Литвин // Дошкільне виховання. 2000. №8. С. 22–23.
35. Люсин Д.В. Сучасні уявлення про емоційний інтелект. Соціальний інтелект: Теорія, вимір, дослідження / Під ред. Д.В. Люсіна, Д.В. Ушакова. М., 2004. С. 123 - 136.
36. Ляпунова В.А. Психолого-педагогічні умови формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку. Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». 2016. Вип. 52. С.60–69.
37. Лящ О. П. Емоційний інтелект як предмет психологічних досліджень. Проблеми сучасної психології. 2013. Вип. 22. С. 324-335.
38. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. К. : Вид. ТОВ «КММ», 2006. 240 с.
39. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.

40. Мельник Н.В. Емоційний розвиток особистості як основа формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського. Педагогічні науки. 2018. №4. С.69–74.

41. Методичні рекомендації для вихователів та батьків щодо розвитку емоційної сфери старших дошкільників. *На урок: освітній портал*. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-dlya-vihovateliv-ta-batkiv-schodo-rozvitku-emociyno-sferi-180313.html>

42. Мішечкіна М.Є. Як виховати впевнену у собі дитину. Дошкілля . 2009. №1. С. 20-22.

43. Могиляста С. М. Аналіз теоретичних підходів до дослідження емоційного інтелекту особистості. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. VI: Психологія обдарованості. Вип. 14. Київ; Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. С. 362–369.

44. Науменко О. С. Соціальний та емоційний інтелект як складові соціальної обдарованості. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Т. VI. Психологія обдарованості. 2012. Вип. 8. С.148–155.

45. Нестеренко О.В. Особливості розвитку емоційного інтелекту в період дошкільного дитинства. *Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки*: збірник матеріалів Регіональної науково-практичної Інтернет-конференції студентів, молодих науковців, педагогів-практиків / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. URL:

http://www.ndu.edu.ua/storage/2023/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%96%D0%BE%D0%BD_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84_2023.pdf#page=147

46. Носенко Е. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості. *Психологія і суспільство : український науково-*

економічний та соціально-психологічний часопис. Тернопіль: Інститут експериментальних систем освіти. 2004. № 4. С. 95-109.

47. Носенко Е. Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: монографія. Київ, 2003. 158 с.

48. Носенко Е.Л. Емоційний інтелект як інтегральна особистісна властивість. Практична психологія та соціальна робота. 2008. №9 С. 22-27

49. Петрова Н. Сформованість емоційного інтелекту як запорука успішної професійної діяльності майбутнього педагога: теоретичний аспект. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Педагогіка». Вип. 2. 2016. С. 27–31.

50. Піроженко Т. О. Психічний розвиток дитини дошкільного віку: досвід роботи сучасного дошкільного закладу. Запоріжжя: ЛПС ЛТД, 2003. 168 с.

51. Піроженко Т.О., Ладивір С.О. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку. Житомир. 2003. 50с.

52. Полисаєва, Г. П. Вплив дитячої літератури на розвиток емоційного інтелекту дошкільників. *Humanitarium*. 42(1). 2019. С. 138-146. <https://doi.org/10.31470/2308-5126-2019-42-1-138-146>

53. Половіна О. Ранній розвиток дитини: потреба соціуму чи батьківські амбіції? Вихователь-методист дошкільного закладу. 2018. № 10. С. 23–31.

54. Право дитини на гру: чому це важливо для гармонійного розвитку дошкільнят. НУШ. URL: <https://nus.org.ua/articles/pravo-dytyny-na-gru-chomu-tse-vazhlyvo-dlya-garmonijnogo-rozvytku-doshkilnyat/>

55. Розвиток емоційного інтелекту у дітей: теорія і практика. URL: <https://busk.irc.org.ua/news/16-03-44-21-05-2020/>

56. Соловйова Л. І. Вольовий розвиток старшого дошкільника. Методи вивчення психічного розвитку дитини-дошкільника : метод. посіб. / наук. ред. Т. О. Піроженко, Л. Г. Подоляк. К. : Світич, 2003. С.21–27.

57. Трофаїла Н. Д. Підготовка майбутніх вихователів до емоційного розвитку дітей дошкільного віку: дис. ... к. пед. н.: 13.00.08. Умань, 2019. 270 с.
58. Четверик-Бурчак А.Г. Механізми впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості. (Дис. канд. психол. наук). Одеса. 2015.
59. Шпак М. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень. Психологія особистості. 2011. № 1. С.282–288.
60. Шпак М. М. Становлення емоційного інтелекту в дошкільному віці як передумова його розвитку в молодшого школяра. Наукові записки Національного університету «Острозька академія» (Серія «Психологія»). 2016. № 4. С. 196–205.
61. Шпак М. Психологічна концепція розвитку емоційного інтелекту особистості в онтогенезі // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. Вип. 10 (55), т. 12. С. 125-134.
62. Шпак М.М. Психологія розвитку емоційного інтелекту молодших школярів. (Монографія). Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка. 2016.
63. Шпак М.М. Становлення емоційного інтелекту в дошкільному віці як передумова його розвитку в молодшого школяра. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2016. Вип. 4. С.196–205.
64. Шульга Т. В. Емоційна культура сучасного фахівця дошкільної освіти. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. Вип. 52. 2019. С. 36–52.

ДОДАКТИ

Додаток А.

*Ігри та вправ для розвитку емоційного інтелекту
в дітей від 5 років [1]*

1. Коробочка щастя

Ця гра розвиває не тільки EQ, але й уяву і пам'ять. Запропонуйте дитині створити у голові свою «коробочку щастя». Туди хай складе все, що викликає задоволення і радість. Важливо, щоб були залучені всі п'ять почуттів: нюх, зір, дотик, слух, смак.

Наприклад:

смак — шоколад;

нюх — запах квітучої сливи;

слух — шум моря;

зір — усмішка дитини;

дотик — обійми рідної людини.

2. Мова емоцій

Такий метод рекомендується не тільки у спілкуванні з дітьми, але і з колегами, друзями, членами сім'ї. Вправа допоможе краще розуміти свої емоції та емоції інших людей. Візьміть за звичку говорити: «Я відчуваю ..., тому що... Я хотів (ла) би ...». Наприклад: «Я засмучена, тому що ти розбив мою улюблену вазу. Я хотіла б, щоб ти був акуратнішим. А тепер давай разом приберемо».

3. Що я відчуваю сьогодні

Кожен день дитина вибирає емоцію дня. Грати можна в будь-якому віці. Роздрукуйте картинки із зображенням емоцій. Можна взяти улюбленого

персонажа мультфільму. Нехай дитина вибере картинку і розповідь: «Сьогодні я відчував радість/смуток/злість/..., коли ...». Це вчить усвідомленого сприйняття емоцій і вмінню їх проживати та не боятися.

4. Емоційний альбом

Подорож — відмінна можливість для нових емоцій. Спробуйте разом із дитиною сфотографувати найцікавіші події. Зробіть ваші фотографії емоційно забарвленими. Тут ви здивовані, тут перелякані, тут щасливі і так далі. Можна створити спеціальний альбом, де до фотографій ви додасте підписи і невеликі історії про подорож. Ці ж знімки можна використовувати для гри. Роздрукуйте, перемішайте і придумайте історію, орієнтуючись тільки на емоції на фото.

5. Емоції в картинах

Правила прості: ви малюєте якусь емоцію і дитина малює. Потім порівнюєте, що вийшло. Тут важлива композиція та колір, який вибере дитина. Згодом можна створити свою галерею емоцій.

6. Я здивуюся, якщо...

Суть гри проста. Ви видумуєте кумедні ситуації, які можуть викликати подив.

Наприклад, я здивуюся, якщо ти одягнеш моє плаття. Я здивуюся, якщо тато повернеться додому в костюмі супергероя. І так далі. Це не тільки можливість повеселитися, а й відмінне тренування уяви й винахідливості. Гра так само допомагає дітям зрозуміти, що таке «очікуване» і «несподіване».

Вправа «Колір настрою»- арт-терапевтичне заняття [55]

Вправа дозволяє продіагностувати психологічні стани дитини і сформулювати поняття «внутрішня країна почуттів».

Необхідно взяти аркуш паперу А2 (для основного малюнку) і А3 (для розфарбовування) і фарби гуаш. Складіть індивідуальні палітри Емоцій дитини. Обговоріть з дитиною емоції. Розподіліть аркуш на 6-10 частин (або на аркуші А5) зобразіть емоції. Можна додати лінії або інші символи.

Примітки: коли ви розграфували аркуш паперу на квадратики, підпишуть кожен пустий квадратик назвою емоції. Запропонуйте дитині замалювати емоцію відповідним кольором. Для старших дітей можна використовувати символи. В результаті ви отримаєте цінний діагностичний матеріал, який буде відображати внутрішній світ дитини.

Другий етап вправи- попробуйте промалювати на А3 відповідні емоційні картинки. Сум можна зобразити намалювавши опавше листя, радість- повітряні кульки, страх- зброю тощо.

Варіант - створити Карту внутрішньої країни з допомогою індивідуальних малюнків, які можна акуратно вирізати або вирвати із фону (етап профарбовування емоцій у квадратах) або використовувати повністю.

Додаток В.

Тренінг для педагогів з розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку (Волік Н.М.) [15]

Цільова аудиторія: педагоги закладу дошкільної освіти, студенти педагогічних ВНЗ та педколеджів, які навчаються за спеціальністю «Дошкільна освіта»

План тренінгу

1. Вступ.
2. Знайомство учасників.

Теоретичний модуль

3. Роль емоцій у житті людини.
4. Емоційний розвиток дитини дошкільного віку.
5. Емоційний інтелект – що це?
6. ЕІ - педагогіка чи психологія?
7. Що потрібно знати педагогу про ЕІ.

Практичний модуль

8. Тестування на визначення емоційної спрямованості особистості.
9. Вправи для розвитку ЕІ педагога.
10. Ігри для розвитку ЕІ дошкільника.
11. Висновки.

Обладнання та матеріали: стільці за кількістю учасників, столи, бланки для тестування, ручки, фліпчарт, листки зі словами-підказками, магніти для закріплення листків, комп'ютер (ноутбук), проектор або інше мультимедійне обладнання для демонстрації презентацій, картки із зображенням емоційних ситуацій, фото з емоціями (4-6 шт (бажано з негативним емоційним відгуком), в залежності від кількості підгруп), вирізані з паперу долоньки за кількістю учасників тренінгу.